

Iceland
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

АНАЛИЗ

НА НАЙ-ДОБРИЯ ДЕТСКИ ИНТЕРЕС В КОНТЕКСТА НА СЪВРЕМЕННИТЕ
СЕМЕЙНИ СТРУКТУРИ И ЧУЖДЕСТРАННИТЕ ПРАКТИКИ ЗА СОЦИАЛНА
ИНТЕГРАЦИЯ НА НЕТРАДИЦИОННИ СЕМЕЙСТВА

ИНСТИТУТ ПО МЕДИАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ НА СПОРОВЕ (ИМЕУС)
ПРОФЕСИОНАЛНА АСОЦИАЦИЯ НА МЕДИАТОРИТЕ В БЪЛГАРИЯ (ПАМБ)
РЕСУРСЕН ЦЕНТЪР БИЛИТИС

2022

Списък със съкращенията/абривиатурите

Резюме

Понятие за семейство: социален и правен феномен

- семейство съгласно българското законодателство и отграничението му от брак
- семейство съгласно европейското законодателство
- регистрирано партньорство и граждански съюз съгласно националното и европейско законодателство

Семеен конфликт: същност и управление

- Определение за семеен конфликт в контекста на разнообразните семейства
- Видове семейни конфликти
- Способи за управление и решаване на семейните конфликти: съд, медиация, семейна терапия

Правна уредба на отношенията в „разнообразните семейства“

- Права и задължения на партньорите, живеещи на семейни начала, и отграничението им от тези на лицата в граждански брак
- Нужди и проблеми на децата в контекста на „разнообразните семейства“
- Нужди и проблеми на ЛГБТИ в контекста на „разнообразните семейства“

Най-добрият интерес на децата от традиционни и разнообразните семейства

- Определение за „най-добър интерес“ на детето
- Начини за постигане на „най-добрия интерес“ на детето на фона на семеен конфликт

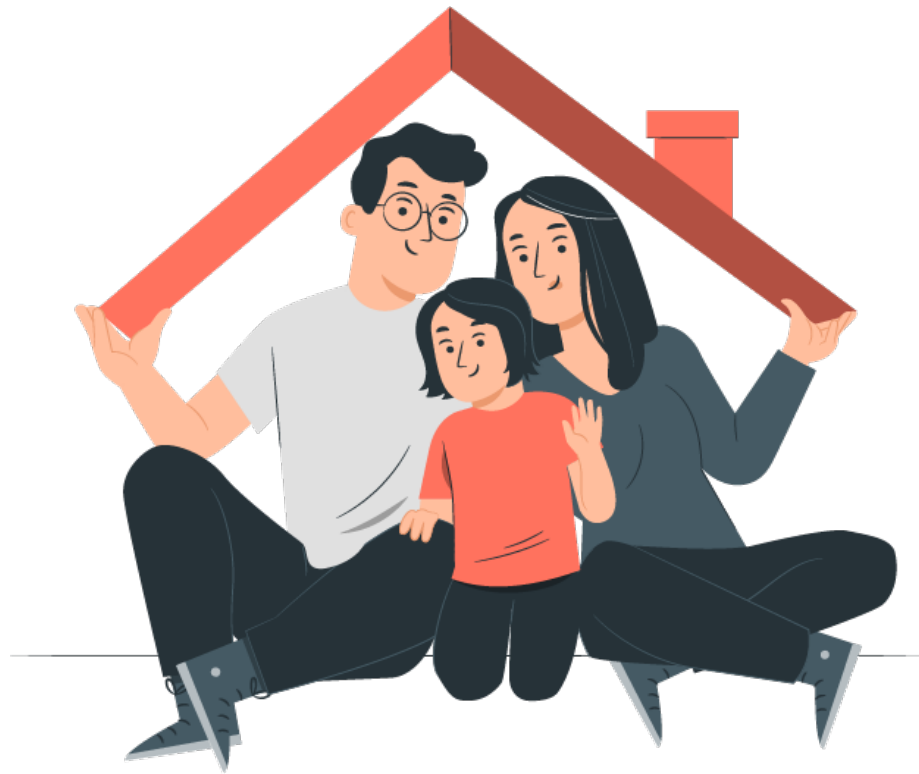
Най-добри практики за социална интеграция и борба с дискриминация
срещу семейства от уязвими групи

- Великобритания
- Дания
- Финландия
- Норвегия
- Исландия
- Лихтенщайн
- Швеция

Предложения за промени

Заклучение

СЪДЪРЖАНИЕ

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА/АБРЕВИАТУРИТЕ

АРС Алтернативно решаване на спорове

ВКС Върховен касационен съд

ВС Върховен съд

ГК Гражданска колегия

ГПК Гражданскопроцесуален кодекс

Директива за медиацията Директива 2008/52/ЕО на Европейския Парламент и на Съвета от 21 май 2008 година относно някои аспекти на медиацията по гражданскоправни и търговскоправни въпроси

ДОПК Данъчно-осигурителен процесуален кодекс (Обн. ДВ. бр.105 от 29 Декември 2005г., последно изм. и доп. ДВ. бр.105 от 11 Декември 2020г.)

ЕС Европейски съюз

ЕКПЧ Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи

ЕСПЧ Европейски съд по правата на човека и основните свободи

ЗЗД Закон за закрила на детето (Обн. ДВ. бр.48 от 13 Юни 2000г., последно изм. и доп. ДВ. бр.58 от 23 Юли 2019г.)

ЗЗДМ Закон за защита от домашното насилие (Обн. ДВ. бр.27 от 29 Март 2005г., изм. ДВ. бр.82 от 10 Октомври 2006г., изм. ДВ. бр.102 от 22 Декември 2009г., изм. ДВ. бр.99 от 17 Декември 2010г., доп. ДВ. бр.50 от 3 Юли 2015г., изм. ДВ. бр.24 от 22 Март 2019г.)

ЗМ Закон за медиацията (Обн. ДВ. бр.110 от 17 Декември 2004г., изм. ДВ. бр.86 от 24 Октомври 2006г., изм. ДВ. бр.9 от 28 Януари 2011г., изм. ДВ. бр.27 от 1 Април 2011г., изм. и доп. ДВ. бр.77 от 18 Септември 2018г., изм. ДВ. бр.17 от 26 Февруари 2019г.)

ЗС Закон за собствеността (Обн. ДВ. бр.92 от 16 Ноември 1951г., последно изм. ДВ. бр.7 от 19 Януари 2018г.)

ЗУТ Закон за устройството на територията (Обн. ДВ. бр.1 от 2 Януари 2001г., последно изм. и доп. ДВ. бр.41 от 21 Май 2019г., доп. ДВ. бр.44 от 4 Юни 2019г., доп. ДВ. бр.62 от 6 Август 2019г.)

ЗУЕС Закон за управление на етажната собственост (Обн. ДВ. бр.6 от 23 Януари 2009г., изм. ДВ. бр.15 от 23 Февруари 2010г., изм. ДВ. бр.8 от 25 Януари 2011г., изм. ДВ. бр.57 от 26 Юли 2011г., изм. ДВ. бр.82 от 26 Октомври 2012г., изм. ДВ. бр.66 от 26 Юли 2013г., изм. ДВ. бр.98 от 28 Ноември 2014г., изм. и доп. ДВ. бр.26 от 1 Април 2016г., изм. ДВ. бр.43 от 7 Юни 2016г., доп. ДВ. бр.88 от 3 Ноември 2017г., доп. ДВ. бр.21 от 9 Март 2018г., изм. ДВ. бр.98 от 27 Ноември 2018г., изм. ДВ. бр.17 от 26 Февруари 2019г., изм. ДВ. бр.14 от 17 Февруари 2021г.№

НК Наказателен кодекс (Обн. ДВ. бр.26 от 2 Април 1968г., последно изм. и доп. ДВ. бр.83 от 22 Октомври 2019г.)

НПК Наказателнопроцесуален кодекс (Обн. ДВ. бр.86 от 28 Октомври 2005г., с посл. изм. и доп. ДВ. бр.7 от 22 Януари 2019г., доп. ДВ. бр.16 от 22 Февруари 2019г., доп. ДВ. бр.83 от 22 Октомври 2019г.)

ОСГК Общо събрание на гражданската колегия на ВКС

СЕ Съветът на Европа

СИО Съпругеска имуществена общност

СК Семейен кодекс (Обн. ДВ. бр.47 от 23 Юни 2009г., последно изм. и доп. ДВ. бр.24 от 22 Март 2019г.)

ПОНЯТИЕ ЗА СЕМЕЙСТВО: СОЦИАЛЕН И ПРАВЕН ФЕНОМЕН

Семейство съгласно българското законодателство и ограничението му от брак

В съвременното общество все повече се диференцира между понятията за брак и семейство като се очертава ялната тенденция бракът да има съдържателно различно значение от това на семейството. В последните 80 години¹ феноменът „семейство“ се измести от това приоритетно да има за свой център наличието на брак и се насочи към това да има за своя основа „родител-дете“. Поради тази причина настоящото изследване, което има за цел да изследва най-добрия детски интерес в семейна среда, ще стъпи на основата на семейството като понятие и социален феномен, ясно ограничавайки го от брака като правна и общностна конструкция. Предвид това още в началото следва да бъде отправени няколко вметки към редица автори, работещи в сферата и представили своята визия за брака.

- *Бракът е институционализирано партньорство, поддържано от социално-културни сили, което е създадено на основата на сексуална връзка между лица от различен пол с цел взаимност и отговорност при отглеждане на деца, обикновено родени в брака* (цит. по **Surech, D. K.** Marriage As a Concept and Its Purpose, 2008);
- *Бракът е доброволен съюз между мъж и жена, учреден въз основа на закона и насочен към създаване на семейство* (цит. по **Lam, A.** The Concept of Marriage, 2010);
- *Бракът е доброволен съюз за цял живот между един мъж и една жена, който изключва трети лица* (прецедентно решение *Hyde v. Hyde and Woodmansee* (1866) LR 1 P&D 130 на Върховния съд на Австралия, чието определение е възпроизведено в Закона за семейството на Австралия през 2004 г. цит. по **Nicholson, A.** The Legal Regulation of Marriage. A paper delivered to the Law Students Society, Faculty of Law, University of Melbourne, 16 September 2004, превод на автора).

Понятието за брак е заложено още в римското право. Дигестите на Улпиан в книга 35 от Коментара на Сабин дефинират същността на брака в *съгласието между съпрузите, в тяхната обич, а не в сексуалното съжителство*. Повторение на този принцип се приема от Улпиан, който определя: *„Nuptias non concubitas, sed consensus facit“* или „Бракът не е съвместно съжителство, а постоянен консент“². Утвърждаването на това принципно разбиране за същността на брака продължава да се доразвива като добавя към себе си идеята, че съгласието

¹ Тасевска, Д. „SOS Семейства в криза – психологическа подкрепа за дисфункционални семейства за ефективно родителство“, Университетско издателство „Св. Св. Кирил и Методий“, Велико Търново, 2008

² **Новкиришка-Стоянова, М.** Римскоправната концепция за брака според Модестин. – В: Семейните отношения в променящия се свят. С.: Сиби, 2014

трябва да е не само *ab initio* (изначално), но и да съществува трайно по време на брака (означавано като взаимни чувства между съпрузите – *affection maritalis*). Това е свързано с концепцията, че бракът не е правен акт, а фактическо отношение и с отпадане на интенционалния или материалния елемент същият се прекратява. Оттам и произтича цялостното тълкуване, което Модестин прави за брака, а именно: *Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communication* (D.23.2.1. Modestinus libro primo regularum), т. е. бракът по смисъла на обичайното римско право е свързване за създаване на общност и споделеност в смисъл на сакралност и за цял живот.³

Българският Семейен кодекс (СК) не предвижда правна дефиниция на понятието „брак“, макар подробно да урежда изискванията за встъпване в брачна връзка. Същевременно чл. 4б, ал. 1 от Конституцията на Република България определя брака като доброволен съюз между мъж и жена, а ал. 2 на същата разпоредба предвижда равенство на правата и задълженията в брака и семейството. Някои автори обаче дават определение за брака. Така например чл.-кор. проф. Цанка Цанкова го определя като „учреден в светска форма съюз на мъж и жена за създаване и поддържане на семейство“⁴. Проф. Ненова, от своя страна, дефинира брака като „доброволен и равноправен съюз между мъж и жена, сключен с цел създаване на семейство при спазване на условията и реда, установени в закона и пораждащ взаимни права и задължения на съпрузите“⁵. Това определение се споделя и от проф. д-р Методи Марков⁶. Проф. д. ю. н. Екатерина Матеева, на свой ред, се придържа стриктно към дефиницията за брак, дадена в Конституцията, без да включва в нея елемента „цел“⁷.

Стъпвайки на тази основа, понятието за семейство се отличава с това, че се определя като основно човешко обединение, съставено от роднини и съпрузи, свързани чрез множество исторически определени съвместни дейности за биологическото и социалното възпроизводство на човешкия род⁸.

Интерес за това изследване обаче представлява и въпросът доколко е необходимо изясняването на понятието семейство, неговата нормативна уредба, определянето на типа взаимоотношения и лицата, включени в него. Според правната теория и проф. Цанка Цанкова⁹

³ Авторско тълкуване на основата на превод и етимологическо тълкуване, дадено от проф. Малина Новкиришка-Стоянова.

⁴ Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Тодорова. Коментар на новия Семейен кодекс. С.: ИК „Труд и право“, 2009.

⁵ Ненова, Л. Семейно право – тълкувателен справочник. С., 1990. с. 34.

⁶ Марков, М. Семейно и наследствено право. С.: Сиби, 2011, с. 20.

⁷ Матеева, Е. Семейно право на Република България, С., 2010, с. 61.

⁸ Динкова, М. „Бракът като представа, ценност и реалност“ Ц., АССА-М, 1997

⁹ Цанкова, Ц. Въпроси на българското семейно право. – *Ius Romanum*, 2017, № 1.

семейството обхваща лицата, които поради брак, родство или осиновяване правният ред свързва в известни правни връзки. В този смисъл семейството е чисто правно понятие, чисто правна институция, каквото мнение се споделя и от проф. Нисим Меворах в „Семейно право”.¹⁰ В съдържанието на тази институция се включват и роднините, които имат активно участие в отглеждането на детето и/или споделят редица моменти от брака на двойката от семейното ядро. Аргумент в подкрепа на това са и изричните права на личен контакт с детето, които СК предоставя на бабата и дядото. Интерес в тази насока представлява разширяването на концепцията за семейство в едно от последните решения на Съда в Люксембург по дело C-673/16 – *Relu Adrian Coman и др. срещу Inspectoratul General pentru Imigrări и Ministerul Afacerilor Interne*. В него се постановява, че държавите – членки на Съюза, са обвързани да зачитат сключените в други държави бракове между лица от един и същи пол. С това на практика в дефиницията на семейство за целите на процедурите по управление на конфликти се включиха и еднополовите бракове, което се прие и от Административен съд – София-град с Решение № 4337 от 26.06.2018 г. по адм. д. № 3500/2018 г., потвърдено от Върховния административен съд с решение № 11351 от 24.07.2019 г. по адм. д. № 11558/2018 г.¹¹ Посредством това по-широката концепция за семейство, относно лицата – участници в него и правата им, започва да навлиза и в българската правна система.

Независимо от това понастоящем в България липсва единна правна дефиниция на понятието „семейството”, като същото е определено в редица нормативни актове за съответните цели отделните клонове на правото в които е нормирано. Така например в § 1, ал. 1, т. 2 от допълнителните разпоредби на Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане, семейството е определено като:

„Семейството включва съпрузите, ненавършилите пълнолетие деца, както и навършилите пълнолетие, ако продължават да учат, до придобиване на средно образование, но не по-късно от навършване на 20-годишна възраст (родени, припознати, осиновени, доведени, заварени, с изключение на сключилите брак)“. Видно от това определение предпоставка за възникването му се явява сключването на граждански брак, което

¹⁰ Меворах, Н. Семейно право. С.: Наука и изкуство, 1956, с. 49 и сл.

¹¹ По делото Административен съд – София-град, отсъди в полза на правото на пребиваване на съпругеската двойка в България. Съдия Полина Якимова-Илиева посочва, че „отказът на органите на държавата членка да признаят – единствено за целите на предоставянето на производно право на пребиваване на гражданин на трета страна – брака му с гражданин на Съюза от същия пол (...) би могъл да възпрепятства упражняването на закрепеното в член 21, параграф 1 от ДФЕС право на този гражданин на Съюза да се движи и пребивава свободно на територията на държавите членки”. Решението е потвърдено от Върховния административен съд с Решение № 11351 от 24.07.2019 г. по адм. д. № 11558/2018 г

неимоверно много ограничава приложението му. Други нормативни актове, в които може да бъде потърсено определение за семейство са:

- § 1, т. 3 от допълнителните разпоредби на Закона за местните данъци и Такси;
- § 1, ал. 1 от допълнителните разпоредби на Закона за жилищностроителните кооперации;
- § 1, ал. 1, т. 25 от допълнителните разпоредби на Закона за кредитните институции;
- в § 1, т. 1 от допълнителните разпоредби на Закона за семейни помощи за деца;
- § 1, т. 8 от допълнителните разпоредби на Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“.

Впечатление прави фактът, че семейството във всеки от посочените нормативни актове се дефинира по различен начин. Част от нормите признават наличието му при съвместно съжителство и липса на сключен граждански брак, а останалите – предполагат наличието на граждански брак като предпоставка за възникването на семейство. Редом с това, националното ни законодателство отграничава от определението за „семейство“ това за „домакинство“. Последното ясно се наблюдава в § 1, т. 2 от допълнителните разпоредби на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс (ДОПК), съгласно който домакинството включва съпрузите, лицата, живеещи във фактическо съпругеско съжителство, както и техните деца и роднини, ако живеят при тях. Същевременно обаче ДОПК реферира към така изведеното понятие за домакинство единствено в своя чл. 29, ал. 7 относно връчването на съобщение на член на домакинството под условие на приемането му със задължението да го предаде на адресата. Сходен подход е приложен и в § 1, т. 23 от допълнителните разпоредби на Кодекса на застраховането (КЗ), съгласно който в понятието се включват лицата без оглед на родствената връзка помежду им, живеещи заедно в общо жилище и имащи общ бюджет. Независимо от това обаче единственото място, където КЗ използва това понятие, е чл. 410 КЗ в частта относно суброгацията с цел предоставянето на самостоятелни субективни права на членовете на съответното домакинство. Законът за горите в т. 52 на § 1 от допълнителните си разпоредби също така предвижда дефиниция на понятието „домакинство“, като определя последното като две или повече лица, които живеят заедно в един самостоятелен обект или в част от него, в който са регистрирани по постоянен или настоящ адрес, и имат общ бюджет, без оглед на родствената връзка помежду им. Домакинство е и едно лице, което живее в самостоятелно жилище, в стая или в част от нея към дадено жилище, има самостоятелен бюджет по отношение на разходите за хранене и задоволяване на други потребности. Последното е предвидено в контекста на чл. 111 от Закона за горите и правото на ползване на дървесина в определено количество, полагащо се на всеки от отделните членове на съответното семейство. Аналогично е и разрешението, предоставено в § 1, т. 4 от допълнителните разпоредби на Закона за управление на етажната собственост (ЗУЕС), съгласно което „домакинство“ са две или повече лица, които живеят заедно в един самостоятелен обект или в част от него, в който са

регистрирани по постоянен или настоящ адрес, и имат общ бюджет, без оглед на родствената връзка помежду им. Последващите референции към понятието „домакинство“ в ЗУЕС, от своя страна обаче, се свеждат единствено до включването на всяко от лицата в книгата на етажната собственост, правото на представителство на членовете на домакинството в общото събрание и включването им като потенциални членове в контролния съвет.

Всичко това в обобщение разкрива, че законодателят ни е предвидил две същностно различни определения за понятията „семейство“ и „домакинство“, които на практика са независими едно от друго и за които липсва единна кодифицирана уредба. Едно от обясненията за това е фактът, че всяко от предвидените определения е дадено в нормативен акт от различен порядък, уреждащ различен вид социални отношения. Поради това и подобен подход на нормотворчество от законодателя може да бъде подкрепен, доколкото последният посреща конкретните нужди на даден правен отрасъл, без да се ангажира да уреди изначално и единно понятието за „семейство“. Същевременно обаче впечатление прави и фактът, че именно актът на частното право, занимаващ се със семейството, не предвижда определение за това. Това е видно от липсата на правна дефиниция за „семейство“ в Семейния кодекс, където е кодифицирана материята за семейните отношения. Определение за семейство обаче се съдържа в чужди юрисдикции, като например:

Семейство са две или повече лица, свързани по силата на родство, брак или осиновяване, или несвързани лица, които обитават споделено пространство и функционират като обособена икономическа единица (Colony Hill v. Ghamaty, 143 California Court of Appeal App. 4th 1156, 1163 (Cal. App. 4th Dist. 2006), превод на автора).

Семейство означава съпруг/а, родител, баба и дядо, втора майка или втори баща, дете, внуче, брат, сестра, полубрат, полусестра, осиновено дете на родител или родител на съпруга на пострадала страна (чл. 7, глава 6 на Кодекса за доказване на щата Флорида, превод на автора).

Подобно широко тълкуване на разбирането за правния институт на брака и семейството¹² е залегнало и в чл. 1341.08 от Вътрешния регламент на Източен Кливланд, Охайо, съгласно който семейството включва лицата, без значение от пола, които са свързани с индивида, осъществяващ номинално лидерство в домакинството и благодарение на когото последното е обособено като отделна единица.¹³

¹² В потвърждение на гореизложеното върховните съдебни инстанции в щатите Вашингтон и Ню Йорк по делата съответно *Andersen v. King County* и *Hernandez v. Robles* отхвърлят тезата, че ограничаването на брачния институт само до съюзи между мъж и жена нарушава Конституцията.

¹³ Dalton, C. Deconstructing Contract Doctrine. – Yale Law Journal, 1985, Vol. 94, No. 997, 1096–1113.

Тук се включват:

1. Съпругът или съпругата, имащи ръководна роля в домакинството;
2. Неженените деца на съпруга/съпругата по т. 1 по-горе, в случай че последните нямат на свой ред деца;
3. Майката или бащата на „номиналния лидер“ на семейството.¹⁴

В правната ни литература¹⁵ е дадено предложение за дефиниране на концепцията за „семејство“, посредством приемането на следното определение:

Семејство са две или повече лица, свързани по силата на родство, брак или осиновяване, или несвързани лица, които обитават споделено пространство и функционират като обособена икономическа единица.

Въпрос на време и законодателна инициатива обаче е да бъде проследен процесът на това дали евентуални изменения в тази насока биха били приети и ако да – как последните биха се отразили на отделните отрасли на правото.

Същевременно, за да бъдат обосновани каквито и да е промени в приложимата правна рамка същите следва да стъпят на редица социални феномени, които да извикат за живот подобно изменение. Все по-популярен в тази връзка е един модерен поглед върху семейството, който приема последното като изменяща се общност по форма и модел в зависимост от историческия контекст и релевантния за него доминиращ модел за функциониране и структура. На този етап на развитие на обществото в прехода му от модерно към постмодерно такова е налице крайна либерализация на междуличностните интимни отношения. Тази модерност на съвременните тенденции в развитието на семейството винаги следва да бъде пречупена обаче през редица обстоятелства обаче като икономическите условия, религиозна доктрина, политическа конюнктура, социално-ценностни нагласи, приложими към дадена общност. Всички те обаче намират общо единство в това, че семейния феномен, за да функционира успешно, следва да обезпечава едно ефективно взаимодействие между отделните негови членове, базирано на **емоционална близост, когнитивно разбиране и поведенческо приемане**. Изхождайки от това структурата на семейството представлява една сложна социална система от взаимосвързани компоненти, които са:

¹⁴ **Minow, M.** Definitions of family: who's in, who's out, and who decides. Family matters, readings on family lives and the law. New York: The New Press, 1993.

¹⁵ **Раданова, Ю.** „Медиацията в брачните отношения“, Издателство Сиби, 2021

- биологично свързани по своя физиология, енергия, сексуална активност;
- психически обвързани на база психологично функциониране, стереотипи на поведение, адаптивност, темперамент;
- социално привързани, посредством своя ценностна ориентация, възприети модели на поведение, трудова активност и социален статус;
- поведенчески обусловени един-друг посредством съвместното функциониране с оглед постигането на отделни заложи цели, една от които е приетия подход за родителско функциониране.

С оглед на изложеното, семейството следва да бъде възприемано като система, която е един сложен социален феномен, изменящ се в паралел с историческото развитие на дадено общество. Подобен подход бива подкрепян от Джон Брадшоу в труда му „Тайнството на семейството“ (2002), в който предлага за обяснителна парадигма на структурно-функционалните особености на семейството системния подход и стъпва за целта на

Общата теория на системите на Лудвиг Фон Берталанфи. Този подход възприема индивида като елемент на системата, чието поведение е обусловено от както от обкръжението му и правилата на функциониране на тази система, така и от личностните качества на този индивид. Подобна теория разчита на отделната взаимовръзка между елементи на семейството и тяхното взаимно проникване. Така Акерман¹⁶ твърди, че *„семейството формира онзи вид личност, от който има нужда, за да се изпълнят семейните функции; и в този процес всеки член на семейството съгласува своите минали навици и настоящи ролеви функции“*. Същевременно модерното общество е подложено на съществена трансформация в семействата, провокирани от демографските промени, обхванали целия свят. Тези промени именно онагледяват и типизираните конструкти на социална промяна, които в обобщение представят съвременния облик на обществото. В този контекст следва да бъдат изведени няколко акцента, а именно:

- разширяване на личния избор за сметка на социалните ограничения, наложени в резултат на социалното поведение;
- увеличаване тенденцията за сключване на по-късен брак;
- все по-често възникващите непълни семейства или т. нар. еднородителски;
- зачестяване на случаите на двойнонуклеарно семейство или семейства след развод, при които детето е член на семейна система, състояща се от две ядра домакинства – на майката и на бащата.

Гореизложеното идва да докаже, че нуклеарното семейство (*т.е. двойка от родители в граждански брак, живеещи в общ дом съвместно с общите си деца*) се среща все по-рядко и

¹⁶ Тодорова, Е. „Брак и семейство: социологически поглед“ (сборник), съставител Елка Тодорова, 1994

практически се явява изключение, отколкото правило на съвместно живеене. От психологическа гледна точка интензивността на контактите между партньорите, намиращи се в подобни отношения, отслабва, а оттам – и необходимостта им да участват в подобен тип социален конструкт. Според Т. Парсънз в подобни нуклеарни сформирования е налице полово-ролева диференциация, която обаче предотвратява разрушителната конкуренция и надпревара между съпрузите и позволява поддържането на определена хомеостаза в този вид отношения. Респективно, с разчупването на ролите на съпрузите неминуемо се стига и до отмиране на модела на нуклеарно семейство по познатия понастоящем начин. Паралелно с това самият факт на продължаване на съществуването на семейството като конструкт доказва устойчивостта му и необходимостта от съществуването му като форма на общностна организация. От своя страна пък непрекъснатите промени, които настъпват в семействата, ясно позволяват да се направи извода, че тази система успява да съхрани индивида като при това го направи по начин, който е най-пригоден с оглед социалния и исторически контекст. В един по-различен план пък следва да се отбележи, че промените, наблюдавани в семейна среда са насочени към все по-голям егалитаризъм на отношенията между партньорите и приемането на отворен ценностен модел, който приоритизира тесните емоционални връзка, базирани на личностни интереси и желания. С оглед на това в началото на 2000 г. М. Ячкова провежда изследване на състоянието на брака в България, за да изведе следното положение относно свободните съюзи:

- същите съставляват временна ситуация преди вземането на окончателно решение за:
 - сключването на брак;
 - самотно майчинство;
 - самотно ергенство;
 - решение за ново интимно съжителство, което рано или късно отново ще бъде изправено пред същата дилема.

От психологическа гледна точка, семейството като система се характеризира с известна цялостност, т.е. то функционира в своята общност, която е не просто сбор от отделните му елементи, но и е продукт на тяхното непрестанно взаимодействие. С това е налице една кръгова каузалност на семейството, при която поведението на всеки се предопределя и влияе от интеракцията с останалите членове. На база на това отделните членове влизат паралелно в роли на жертва, герой, лош, добър, т.н. Всички те обаче функционират по свой специфичен ред, който е предсказуем и стабилен, базиран на определени правила и простиращ се в конкретни граници. Така семейната система оцелява чрез изпълнението на многобройни и разнообразни функции, позиционирани в конкретни граници. Под граници тук се разбира от една страна отделителните линии между семейството и външната среда, а от друга – между отделните семейни елементи. Те могат да бъдат **ригидни**, с което да затруднят адаптацията на членовете

на семейството към нови ситуации, **дифузни (размити)**, при което членовете на семейството са силно замесени и вплетени един в друг, **непроницаеми**, с което охраняват относителната независимост на всеки от членовете при липса на взаимна подкрепа или **ясно определени (транзакционни патерни)** с което охраняват стабилитета на системата. **При добре функциониращите семейства всички граници са гъвкави, което позволява и устойчивостта и гъвкавостта на системата.** Същата на практика се характеризира с това, че съставлява един „жив организъм“, в който всеки участник – дали вътрешен или външен за системата, получава статута на „значим друг“, който може да повлияе на семейната система. С цел опазване живота на този конструкт обаче е нужно да има определена йерархия, в рамките на която властта да бъде разпределена, а границите – охранени. Поради това се създават и определени модели (патерни) на взаимодействие, които предполагат функционирането на семейната система да се осъществява по определен начин, а действията на отделните ѝ членове да бъдат подчинени на удовлетворяването на различни потребности.

Семейство съгласно европейското законодателство

За пълнота настоящото изследване си поставя за цел да анализира и концепцията за семейство съгласно европейското законодателство. Същото неимоверно се опира на решението на Съда на Европейския съюз по **дело C-129/18 SM срещу Entry Clearance Officer, UK Visa Section**, което поставя основата на модерното тълкуване за семейство по запитване отправено във връзка със спор между алжирската гражданка SM и Entry Clearance Officer, UK Visa Section (служител, който отговаря за разглеждането на заявленията за разрешение за влизане, визов отдел, Обединено кралство) относно отказа на последния да предостави на SM разрешение за влизане на територията на Обединеното кралство в качеството ѝ на осиновено дете на гражданин на държава от Европейското икономическо пространство (ЕИП). В него съдът стъпва на понятието за семейство съгласно Директива 2004/38/ЕО относно правото на граждани на Съюза и на членове на техните семейства да се движат и да пребивават свободно на територията на държавите–членки¹⁷ („Директива 2004/38“), за да го надгради и доразшири. Съгласно Съда на ЕС родствена връзка трябва да се тълкува разширително, така че да обхване както всички

¹⁷ Директива 2004/38/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 29 април 2004 година относно правото на граждани на Съюза и на членове на техните семейства да се движат и да пребивават свободно на територията на държавите–членки, за изменение на Регламент (ЕИО) № 1612/68 и отменяща Директиви 64/221/ЕИО, 68/360/ЕИО, 72/194/ЕИО, 73/148/ЕИО, 75/34/ЕИО, 75/35/ЕИО, 90/364/ЕИО, 90/365/ЕИО и 93/96/ЕИО

биологични, така и всички правни връзки. От това следва, че понятието за пряк низходящ на гражданин на Съюза по смисъла на член 2, точка 2, буква в) от Директива 2004/38 трябва да се разбира като обхващащо както биологичните, така и осиновените деца на такъв гражданин, тъй като е установено, че осиновяването създава правно подобие на родствена връзка между детето и съответния гражданин на Съюза. В този смисъл решението е основополагащо с това, че установява ратиото на европейския законодател, а именно: „съхраняване на единството на семейството в по-широк смисъл“, като се извежда най-широк обхват на това понятие за семейство. Съдържанието включва поддържаните тесни и трайни семейни връзки, които поради специфични фактически обстоятелства като икономическа зависимост, принадлежност към домакинството или сериозни здравословни причини са свързани в единство (решение от 5 септември 2012 г., Rahman и др., C-83/11, EU:C:2012:519, т. 32). С оглед на това на европейско равнище е налице едно разширено разбиране за семейството, като включващо не просто нуклеарното семейство, но и разширеното такова, чиято цялост се възприема за ценност, опазването на която следва да бъде приоритет. Именно на това разширено семейство се приписват задълженията да обезпечат грижата, образованието и опазването на отделните членове на съответното домакинство¹⁸. Подобно разширено тълкуване привидно излиза извън полето на регулация на ЕС, но на практика потвърждава разбирането за необходимостта от излизане от стриктните рамки на семейството по начина, по който последното е било разбирано изначално. Нещо повече, цитираното решение по **дело C-129/18 SM срещу Entry Clearance Officer, UK Visa Section** утвърждава разбирането, че Държавите-членки следва не просто да уважават и администрират свободното движение на членовете от разширеното семейство, но и да обезпечат зачитането на техните основните права по смисъла на Хартата на основните права на ЕС, включително и като осъществяват оценка на степента до която евентуални техни миграционни решения биха отразявали най-добрия интерес на децата.

Сходно разбиране е застъпено и в решението по преюдициалното запитване на Административен съд – София – град по Дело C-490/20 В.М.А. срещу Столична община, район „Панчарево“. В него Съдът на Европейския съюз е постановил решение по запитване, произтичащо от отказа за издаване на български лични документи на момиченце, което е родено в Испания и за което е съставен испански акт за раждане, в който за родители са посочени две лица от женски пол. Органите на Столична община, район Панчарево при поискване да издадат лични документи на момиченцето на база на испанския акт за раждане отказват да осъществят това под претекст, че следва на първо място да бъде съставен български

¹⁸ Дело C-129/18 SM срещу Entry Clearance Officer, UK Visa Section

акт за раждане на лицето, който да посочи за майка единствено едно от вписаните в испанския акт майки. Този отказ от признаване на валидно издадения испански акт за раждане с вписани в него две майки е признат от Съда на ЕС за противоречащ на правото на свободно движение на хора и постановен в нарушение на членове 7, 24 и 45 от Хартата на основните права на Европейския съюз във връзка с член 4, параграф 3 от Директива 2004/38/ЕО относно правото на граждани на Съюза и на членове на техните семейства да се движат и да пребивават свободно на територията на държавите членки. В този контекст интерес представлява факта, че в мотивите си по това решение Съдът изрично дефинира правото на „семеен живот“ като се позовава на трайно установената практика на ЕСПЧ. Спрямо нея наличието на „семеен живот“ е фактически въпрос, който зависи от реалното, практическо наличие на тесни лични връзки, а възможността родителят и неговото дете да бъдат заедно представлява основен елемент на семейния живот (ЕСПЧ, 12 юли 2001 г., К. и Т. с/у Финландия, СЕ:ЕCHR:2001:0712JUD002570294, §§ 150 и 151). В допълнение, както Съдът на ЕС е имал повод да констатира, от тази съдебна практика следва, че връзката, поддържана от еднородна двойка, би могла да попада в обхвата на понятието „личен живот“ и в обхвата на понятието „семеен живот“ по същия начин, както връзката на двойка лица от различен пол, намиращи се в същото положение (решение от 5 юни 2018 г., Coman и др., С-673/16, ЕУ:С:2018:385, т. 50 и цитираната съдебна практика). На база на гореизложеното, ведно с приложението на най-добрия интерес на детето, произтичащ от Конвенцията на ООН за защита правата на детето, се утвърждава разбирането, че би било в разрез с основните права, които членове 7 и 24 от Хартата, ако дете бъде лишено от връзката с единия от родителите си при упражняване на правото си свободно да се движи и да пребивава в рамките на територията на държавите членки или да се направи упражняването на това негово право фактически невъзможно или прекалено трудно, поради това че неговите родители са от един и същ пол. На база на последното именно е прието и че по отношение на ненавършило пълнолетие дете, гражданин на Съюза, чийто акт за раждане, съставен от компетентните власти на приемащата държава членка, посочва като негови родители две лица от един и същ пол, държавата членка, на която това дете е гражданин, е задължена, от една страна, да му издадекарта за самоличност или паспорт, без да изисква предварително съставяне на акт за раждане от своите национални власти, както и, от друга страна, да признае, също както всяка друга държава членка, издадения от приемащата държава членка документ, който позволява на това дете заедно с всяко от посочените две лица да упражнява правото си свободно да се движи и да пребивава в рамките на територията на държавите членки. Всичко това полага основата за едно по-пълно и цялостно разбиране на понятието за семеен живот, което макар да е плод на национално-правна уредба, следва да бъде прието, че има по-широк обхват и подлежи на тълкуване с оглед наднационалните задължения, произтичащи от международните

договори, страни по които дадена държава е. *Ergo*, включването на било еднополови партньорства, било регистрирани такива, в широката дефиниция на „семейство“ и предоставянето на произтичащите от това права на децата в подобни семейства, не следва да бъде възприемано като нарушаващо националната идентичност или застрашаващо общественения ред на държавата, а като еманация на правото на личен живот и обезпечаването на най-висшия интерес на децата с произход подобни партньорства.

Регистрирано партньорство и граждански съюз съгласно националното и европейско законодателство

БЪЛГАРИЯ

Съгласно българския Семейен кодекс категории като „регистрирано партньорство“ и „граждански съюз“ не съществуват. Напротив, още в първия член на Кодекса, ясно е заявено, че „Семейният кодекс урежда отношенията, основани на брак, родство и осиновяване...“, с което се поставят контурите, регламентиращи единствено отношения, изцяло изключващи квазибрачните такива. Независимо от множеството обществени дискусии около приемането на новия Семейен кодекс от 2009 г., в неговата правна уредба не намериха такива *de facto* отношения като фактическото съжителство, които все по-често биват практикувани и биват признати във все повече държави. Въпреки това Законът за чужденците в т. 10 на §1 от Допълнителните разпоредби дават определение на „фактическо извънбрачно съжителство“ като определя последното като положение, когато лицата живеят в едно домакинство и съжителстват на съпругески начала. Самият факт, че това определение е закрепено нормативно в Закона за чужденците, а отсъства от Семейния кодекс, говори ясно за факта, че на национално ниво не се предвижда уреждането на отношенията между партньори живеещи на семейни начала, а единствено изясняването на понятието за целите на миграционните въпроси и пребиваващите в страната чужденци от държава, където е застъпена тази регулация. Въпреки, че сама по себе си тази правна уредба не може да бъде отчетена като негативна, нейното ограничено приложение и липсата по същество на други диспозитивни норми в закона за начина, по който ще бъдат третирани в страната отношенията между подобни двойки, поставя сериозни затруднения. Така на практика трайно установени в страната чужденци, които са в регистрирани партньорства съгласно чуждестранно законодателство, се оказват в позицията на невъзможност да припознаят евентуално наличния режим на имуществени отношения

понежду си, да бъдат третирани като законни наследници един на друг¹⁹, да бъдат припознати като родители на общите деца и т.н. Националната ни правна уредба не постановява начина на третиране на подобни случаи и те практически се явяват поставени в правен вакуум. Оттам респективно произтичат редица конфликти, чието отнасяне до съда би постигнало решение, което не отразява фактическата реалност между страните и съответно не би било справедливо.

С оглед гореизложеното, следва да бъде направено разграничението, че „семейство“ като институт на правото е различно от „браќ“ и следва да обхваща и отношенията, които са основани на база на съвместно съжителство и обитаването на едно домаќинство, ergo да включва фактическо съжителстващите си партньори в това определение. Правото на личен живот съгласно Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ или Конвенцията) съвместява в себе си и правото на едно лице да има семейство, без да е налице изискването за целта да е бил сключен граждански брак. С оглед на това непризнаването за семейство на фактическото съжителство и липсата на законова уредба от подобно съжителство противоречи на Конвенцията. Основните недостатъци от това се наблюдават в следните направления:

- липса на възможност за промяна на фамиленото име по административен ред;
- неприложимост на презумпцията за бащинство по българското право, а също така и каквито и да е било облекчения и привилегии при осиновяването- лицата не могат да осиновят заедно едно и също дете;
- партньорите не са припознати автоматично за родители на съвместни си деца – обстоятелство, което създава редица затруднения в случай на смърт на единия от партньорите преди припознаването на детето или случаите на еднополови
- партньорства, при които единият от родителите на практика няма никаква правна връзка с децата;
- липса на собственически отношения относно съвместно придобиваното имущество;
- липса на наследствени отношения, предвид, че партньорите не са включени в списъка на законни наследници.

¹⁹ Съгласно РЕГЛАМЕНТ (ЕС) № 650/2012 относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решения и приемането и изпълнението на автентични актове в областта на наследяването и относно създаването на европейско удостоверение за наследство за приложимо право ще се счита правото на държавата членка на обичайното местопребиваване на починалия към момента на смъртта му. Респективно, ако трайно установил се чужденец в България, намиращ се в регистрирано партньорство в чужбина, почине в страната ни, компетентни ще са българските съдилища и приложим ще е българският закон за наследството, който не признава за наследници лицата, с които починалият е живеел на семейни начала.

Въпреки това, правната уредба предвижда някои права, макар и да не ги свързва пряко с наличието на „фактическо съжителство. Така например лицата живеещи във фактическо съжителство един с други се ползват от защита срещу домашно насилие. От друга страна, имуществените отношения между партньорите могат да бъдат уредени по реда на неоснователното обогатяване на база доказване на средствата, с които даден имуществено е придобито в периода на съвместно съжителство. Всички тези наблюдения ни позволяват да стигнем до извода, както и ще се докаже по-долу, че българската уредба има да извърви дълъг път, докато възприеме някои от решенията, намерени от дадени държави, особено по отношение на регулацията на еднополовите връзки.

За разлика от България, в редица други държави фактическото съжителство е правно регулирано и разписано в приложимата правна уредба. По-долу ще бъдат единствено щриховани някои от налични разрешения с цел да се онагледят начина, по който това е осъществено:

САЩ

Поради държавното си устройство, най-голямо разнообразие в уредбата се наблюдава в САЩ. Пет щати, а именно Колорадо, Хавай, Илинойс и Ню Джърси позволяват сключването на граждански съюзи, които в някои щати, по-точно Кънектикът, Делауеър, Ню Хемпшир, Роуд Айлънд и Върмонт, автоматично се преобразуват в бракове, поради легитимирането на еднополовите бракове. Така, може да се направи заключението, че всички щати, които позволяват граждански съюзи или домашни партньорства (Калифорния, окръг Колумбия, Мейн, Невада, Орегон, Вашингтон и Уисконсин позволяват вътрешни партньорства, докато Хавай позволява подобни отношения, известни като реципрочни бенефициенти), позволяват и еднополови бракове.

Великобритания

От своя страна, в Обединеното кралство се наблюдава разностранен режим. През юни 2018 г. Върховният съд постановява, че ограничаването на граждански партньорства до разнополови двойки е несъвместимо с Европейската конвенция за правата на човека. Така, считано от 2 декември 2019 г. еднополовите двойки могат да сключват граждански съюзи в Англия и Уелс. Подобно развитие се наблюдава и в Северна Ирландия, считано от 13 януари 2020 г.

В Шотландия, в резултат на реформи от 23 юни 2020 г., двойки, независимо от техния пол, имат право да получат права, равнопоставени на тези, възможни за двойки, сключили брак. Еднополовите двойки имат право на привилегии като освобождаване от данък върху наследството, социално осигуряване, пенсионни помощи, възможност за получаване и

упражняване на родителски права, пълно признаване на отношенията вътре в двойките за целите на наследяването, застраховането и услуги по третиране на болни. В резултат на изменения в Закона за брака от март 2014 г., всички двойки, независимо от пола, имат свободното право да преобразуват своя граждански съюз в брак. Такава възможност има и в Северна Ирландия в резултат на узаконяването на еднополовите бракове на

13ти януари 2020 г.

Швеция

Регистрираните партньорства са законни в Швеция от 1995 г., третата държава в света да направи това, след Дания и Норвегия. Регистрираните партньорства, достъпни само за еднополови двойки, дават пълния набор от помощи, отговорности и ползи като браковете, включително осиновяване и уговорки за развалянето на партньорството. Регистрираните партньори от един и същи пол могат да се осиновят съвместно и от 2005 г. е разрешено ин витро оплождане за двойки лесбийки. Основната разлика между регистрираното партньорство и брака е, че те са обхванати от отделни закони и че еднополовите партньорства се уреждат от гражданското право. ЛГБТ групите активно се застъпват за неутрален закон за брака, който да гласи, че бракът може да се осъществява единствено от държавата, както се прави в няколко други държави, в противоречие на сегашната система, в която църквите имат единствено правомощие (законно) да венчаят.

Дания

Дания е държавата, която първа легализира еднополовите съюзи в Европа. Регистрираните партньорства в Дания са уредени със Закона, приет на 7 юни 1989 г., който беше първият по рода си закон в света. Институтът на регистрираното партньорство е почти идентичен с брака по отношение на финансови и родителски правомощия, макар и с някои важни изключения. По - конкретно, за регистрацията на партньорствата трябваше да бъдат изпълнени някои условия относно пребиваването. Еднополовите двойки имат право да осиновяват деца от 2010 г., а разводът за регистрирано партньорство се осъществява по общия ред. През 2006 г. на лесбийските двойки беше осигурено правото на изкуствено осеменяване. Съпругът също е необходим наследник на наследодателя. Самият закон излиза от употреба с легализирането на еднополовите бракове на 15 юни 2012.

Финландия

Развитието на регистрираните партньорства в Дания е същото, каквото и във Финландия. С изменение на законодателството, от 1 март 2017 г. е възможно сключването на регистрирано партньорство, а сключените преди това могат да бъдат преобразувани в бракове, с подаването на двустранно уведомление, като това не е задължение на лицата, сключили преди това партньорство.

Норвегия

Подобен е и резултатът в Норвегия. Законът за регистрираните партньорства, влиза в сила на 1 август 1993 г. и дава право на еднополовите двойки да сключват регистрирано партньорство. Регистрираното партньорство има до голяма степен същите правни последици като брака.

Самият Закон бива отменен с приемането на Закона за брака. Това означава, че вече не е възможно да се сключват нови регистрирани партньорства, като наличните до този момент могат да запазят този си статут, или да се преобразуват в бракове с подаването на уведомление.

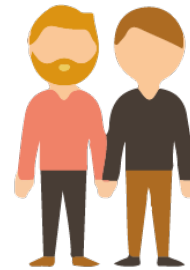
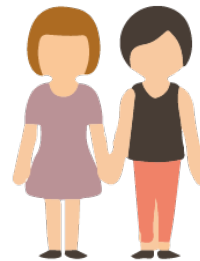
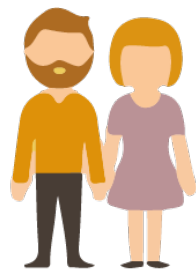
Исландия

Законът за брака от 1993 г., с изменения от 2010 г. насам установява един и същ режим за двойки от противоположния пол и еднополови двойки, от който режим произлизат и еднакви правни последици във всички отношения, с изключение на онези хипотези, които конкретно се отнасят до пола на партньора. Член 1 от Закона за брака, след промени, направени от Закон № 65/2010, изрично гласи, че законът се прилага за брачния съюз на две лица. Член 1 също така уточнява, че Законът за брака от 1993 г. не се прилага за съвместно съжителство на неомъжени лица. Това съвместно съжителство не е предмет на отделен юридически акт и не следва да се приравнява на регистрирано партньорство. Въпреки че някои правни последици от регистрираното или фактическо съжителство са сходни с тези на брака, в други отношения съществуват важни и значителни различия по отношение на правната същност и последици между тези две институции, както е обяснено по -долу.

Лихтенщайн

На референдум, проведен на 19 юни 2011 г., гражданите на Лихтенщайн изразяват подкрепата си за Закон за гражданското партньорство (Partnerschaftsgesetz), въвеждащ тази форма в законодателството на Лихтенщайн, като близо 69% от гласоподавателите подкрепят новия закон, който предоставя на членовете на еднополовите съюзи същите данъчни и социални облекчения, както и правата за социални помощи като брачните двойки в страната. Подобно на Швейцарския закон за гражданското партньорство, на който се основава, новият закон не предоставя право на осиновяване на еднополови двойки. Той също така не им позволява достъп до репродуктивни медицински услуги.

Анализът на всички тези държави показва, че развитието на социалните отношения и все по-често практикуваното фактическо съжителство без граждански брак води до необходимост от правната им регулация и предоставянето на членовете на такива партньорства на права аналогични на тези, произтичащи от брак.

СЕМЕЕН КОНФЛИКТ: СЪЩНОСТ И УПРАВЛЕНИЕ

- Определение за семеен конфликт в контекста на разнообразните семейства

Семеен конфликт е всяко открито или прикрито разминаване и противоречие между потребностите и интересите на отделни индивиди, съставляващи част или имащи отношение към дадена семейна среда, независимо от нейната форма, изразяващо се в противопоставяне по отношение на семейноправни въпроси, включително но не само, в отношенията между отделните членове на семейството, родителска отговорност и право на лични отношения, отвлечане на дете, мерки за закрила на детето, издръжка за деца и бивши партньори, както и други последици от развод или раздяла от имуществен или неимуществен характер.

Посочената дефиниция намира сходство с дадената от Л. Андреева, а именно: *Конфликтите възникват, когато от човека се иска да се ангажира в дейност, която е несъвместима с неговите потребности или интереси, когато той има поведенческо предпочитание, чието удовлетворяване е несъвместимо с предпочитанията на другата страна, когато съществува ограничено количество от силно желан ресурс (пари, пространство, възможности за работа и т. н.), при различия в нагласите, ценностите, уменията и целите*²⁰. Последното, изнесено на плоскостта на семейната среда, намира пряко отношение и приложение в динамиката на семейния микрокосмос. Към това следва да бъдат добавени и петте основни характеристики, развити от Р. Барон в „Конфликти в организациите“²¹ по отношение на междуличностния конфликт, а именно:

1. Противоположни интереси.
2. Осъзнаване за наличните противоположни интереси.
3. Убеждения и у двете страни, че другият е навредил или възнамерява да навреди на техните интереси.
4. Течащо взаимодействие между страните.
5. Преки действия, осъществявани от едната или от двете страни, които вредят на интересите на другата страна.

²⁰ Андреева, Л. Социално познание и междуличностно взаимодействие. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2007.

²¹ Baron, R. A. Conflict in organizations. – In: Rurphy, K. R., F. E. Saal (eds.), 1990.

Горепосочените характерни белези важат и за семейните конфликти, което е и основополагащо за инициране на процеса по медиация. Веднъж стартирала от своя страна медиацията се провежда при спазване на общата процедурна рамка, която отчита спецификите на брачните отношения и интересите на лицата от семейството. Последното предполага и наличието на специализация у медиаторите, които я практикуват. В най-общия случай става дума за допълнителна квалификация, редом със задълбочени познания по семейно право, добра експертиза в областта на детското развитие, вещноправните и икономическите отношения за разрешаване на чисто имущественоправния въпрос между страните.²²

- Видове семейни конфликти

Не е налична единна класификация на специфичните видове семейни конфликти. За целите на настоящия доклад, обаче, ще бъдат обособени следните няколко вида, с чието преодоляване настоящият Проект се занимава:

- **Конфликт на конфронтацията или диадата** – този вид семейни конфликти настъпва в резултат на изчерпването на близостта и влиянието на външния свят над двойката. Характеризират се с отдалечаване и досада един от друг и често размиване на границите между партньорите, при което се губи уважението помежду им и различията в личностите им. Този вид конфликти между партньорите обичайно се преодоляват посредством изработването на общи правила за сътрудничество и съвместно живеене. Паралелно с това, този тип стълкновения изискват от двойката да се диференцира от семейството си по произход, като установи ясни граници спрямо него и спрямо интимния си партньор, като паралелно с това намери вътрешно решение на сблъсъка между лични и семейни потребности.
- **Конфликти, произтичащи от направените компромиси** – обичайно тези конфликти съпътстват двойката при появата на дете, особено когато то е първо. Генезисът им се корени в това, че с появата на бебето настъпва нужда от преразглеждане на установените модели на поведение и правила, като паралелно с това се сформира отделна субсистема „майка-бебе“. Тази обособена взаимовръзка между майката и бебето е продиктувана от острата нужда на бебето от привързаност. За откликването на тази нужда майката следва да се отдаде цялостно на този процес, включително и посредством повторно преживяване на собственото детство. В течение на тези процеси партньорът често се чувства отхвърлен и изоставен, в резултат на което кристализират и редица конфликти, съпровождащи тази динамика. Структурната криза доста често бива засилена и от редицата изневери, към които отхвърления партньор прибегва като защитен механизъм за справяне с дисфункционалността в двойката.
-

²² MacBeth, L. E. The art of family mediation: theory and practice. 2nd ed., 2014.

- **Конфликти, произтичащи от загубата на граници между партньорите** – тези конфликти са провокирани от липсващите или размити граници между партньорите и прекалено силното им взаимодействие в личната сфера един на друг. От друга страна и в случай, че двойката има дете, често това бива пряк резултат на факта на силен съюз между единия от родителите и другия, което на практика изтласква втория партньор, извеждайки по този начин на повърхността нов конфликт. От психологическа гледна точка пътят към преодоляване на този конфликт е през намесата на изтласкания партньор с цел разрушаване на сформираното единство между детето и обсебващия родител. Често този тип проблематика може да бъде разпозната от симптомите, развити от детето (било соматични или поведенчески), които помагат на родителите да избягват от обсъждането на проблемите в отношенията си, фокусирайки се върху детето. Това в дългосрочен план неминуемо води до криза в партньорската връзка, която може да се задълбочи до степен на невъзможност отношенията да бъдат продължени.
- **Конфликти, предизвикани от невъзможността на семейството да даде свобода на детето** – тези своеобразни сблъсъци, макар и в резултат на порасналото дете, доста често имат потенциала да завършат с прекратяване на двойката. Това е така, тъй като последните излизат наяве в контекста на необходимостта от предефиниране на семейните отношения с оглед напускането на децата, което от своя страна разпалва стари потиснати конфликти и семейни тайни, неосветлявани до момента. За преодоляване на ситуацията е необходимо правилното излизане и „лансиране“ на младия човек в обществото, намирането на различен тип близост между партньорите и изграждането на нов тип отношения с младия възрастен.
- **Конфликти на поколенията** – тази проблематика често засяга конфликти, възникващи между различните ценностни системи на отделните поколения и са свързани с опита за дефиниране на ролите, които всяко от поколенията заема. Често тази проблематика касае и дефицита на автономност и невъзможността на всяко от поколенията за справяне със собственото си възрастово израстване, което именно води до необходимостта от влизането в сблъсък и преразглеждането на разпределението на ролите и задълженията.
- **Демонстративни конфликти или конфликти по сценарии** – при тези конфликти цел на спорещите, било съзнателна или не, е да съберат максимален кръг публика, пред която да разиграят заучените си роли. Подобна патология в отношенията говори за лабилни съпрузи, които умело следват предварително дефинираните си образи. В хода на израстване на конфликта ситуацията следва предварително създаден и многократно разиграван сценарий на инициране, развитие и завършек на конфликта.
- **Конфликт на завистта** – корени се в завистта, която единият от съпрузите храни към другия и неговите постижения. Подобни отношения съществено се влошават в резултат на осъзнаването от страна на по-успешния индивид за настъпилата дисфункционалност и неговата насоченост към още постижения.
-

- **Конфликти в смесените семейства** – този вид конфликти възникват най-вече поради противоречащите си роли в смесените семейства и специфичните емоционални проблеми, с които доста често членовете влизат в тези структури. Допълнително тези спорове могат да се засилят, поради факта, че липсват заучени и видени модели от родното семейство във връзка с общуването в подобни системи. Един от способите за преодоляване на подобни конфликтни ситуации е поддържането на системата отворена и проницаема при създадени ясни граници и правила.

В обобщение следва да бъде посочено, че част от изследователите приемат, че в контекста на семеен живот са налице възрастови закономерности за настъпването на определен тип криза. Така С. Кратохвил например сочи, че животът на семейната единица има свои критични периоди, които се повтарят в определена честота и символизират промените във функциите на семейството и неговата структура. П. Бос нарича тези периоди на засилена конфликтност нормативни стресови фактори, с което откроява тези трудности като такива, през които повечето семейства преминават. Сред стресовите фактори са появата на нови членове на семейството и техните личностни етапи на развитие, физиологични и психологични проблеми, проявата на определени зависимости, заемането на определени социални функции и роли и общуване в кръга на разширеното семейство. Каквито и да са кризисните ситуации, пред които семейството се изправя, реакцията за преодоляването им се явява водеща за това семейната система да се справи успешно със ситуацията или да бъде преустановено нейното съществуване. Именно това води до необходимостта от ефективна комуникация между членовете, въввлечени в конфликта, включително и когато това предполага един трети и независим експерт за семейната структура да съдейства в установяването на правилата, по които подобен диалог може да се води. Тази именно „вътресемейна комуникация“ може да стои в основата както на конфликта в семейната единица, а оттам и до нейната дисфункция, така и до изцелението и трансформацията, може да доведе на същото това семейство.

- **Способи за управление и решаване на семейните конфликти: съд, медиация, семейна терапия**

Съд:

Съдебното производство е най-често възприеманият способ за решаване на семейни конфликти, към който традиционно се прибегва за намирането на решения, включително и по семейни въпроси. По същността си това е една състезателна процедура, чието начало се поставя с искова молба, отправена до съда от лицето, което претендира, че неговите права са накърнени (ищец) срещу лицето, за което се твърди, че накърнява тези права (ответник). Участниците действат лично от свое име или като биват представлявани от адвокат. Съдебният процес се

развива на база на състезателното начало: т.е. всяка от страните трябва да посочи фактите, на които основава исканията си, и да посочи доказателства за тях. Двете страни в рамките на процеса са равнопоставени пред съда. Съдът, обаче, има надмощно положение спрямо тях, като действа в качеството на държавен орган, притежаващ съответните властнически правомощия да наложи окончателно решение. Неговите актове (решения, определения, разпореждания) са задължителни за страните и могат да бъдат принудително изпълнени. Като първа съдебна инстанция действа или районният, или окръжният съд, в зависимост от вида на иска или от разпоредбите на закона. Първоинстанционният съд винаги заседава в състав от един съдия. Неговото решение може да се обжалва пред втора инстанция, която е съответно окръжния или апелативния съд в чиято териториална компетентност попада долустоящия първоинстанционен съд. Съдебният състав на втора инстанция е винаги тричленен. Решението на втора инстанция подлежи на обжалване пред Върховния касационен съд, който също заседава в състав от трима съдии и чието решение е окончателно.

Обичайните видове семейни спорове, достигащи до съд относно децата, са във връзка с родителските права, правото на личен контакт, издръжката, пътуване извън страната, личен контакт с бабата и дядото, осиновяване и т.н. Всички те биват отнесени към съда било в качеството му или на спорна администрация или на юрисдикция по същество. Независимо от вида съдебно производство обаче, съдиите имат правомощието, което доста често се ползва, да поискат от Дирекция „Социално подпомагане“ изготвянето на доклад относно най-добрия интерес на детето в контекста на течащото дело. Всичко това съставлява част от единната система на функциониране на механизма за авторитарно решаване на дадения конфликт, в резултат на който на страните бива налагано еднолично решението на съда. Критиките по отношение на този подход са множество и варират между това че доста често приоритетно се взема позицията на една или друга от страните, до това че съдът не притежава законовата възможност да постанови решение, което в детайл да регулира множеството житейски ситуации, през които страните могат да са изправени.

Медиация:

За разлика от съдебната процедура, медиацията работи на основа на принципите на доброволността, поверителността и конфиденциалността. В основата ѝ е застъпен преговорният процес, при който е налице по-голям контрол и власт на страните над процеса и неговия резултат. В някои случаи директните преговори между спорещите страни не водят до задоволително решение и затова се налага съдействието на трето неутрално лице. Като цяло този способ предлага по-прости, по-гъвкави и по-икономични процедури, бързина при постигане на решение, минимална формалност, поверителност, дискретност и дружелюбност, контрол върху процеса и решението от страните, използване на експерти, възможност за уреждане на спора на базата на принципите за справедливост, както и по-големи възможности за преценка по целесъобразност. Тези предимства именно се явяват и от водещо значение

когато става дума за семейните конфликти, в чието участие са замесени деца. Както и в общия случай, процесът по медиация, независимо дали относно семеен или друг вид спор, е конфиденциална процедура, при която две или повече страни се опитват на доброволни начала да намерят решението на даден проблем, възникнал помежду им. Генезисът на подобни конфликти обичайно е свързан с отношенията и комуникацията между партньорите и тяхното влошаване, което се явява и основна причина за липсата на съгласие относно начина на отглеждане и възпитаване на децата им. Тоест в хода на развитието на конфликтния процес децата се явяват жертва на влошената комуникация между родителите си, чиято естествена кулминация се явява и липсата на разбирателство и възможност за имплементация на съвместно упражняване на възпитанието и грижата за децата. Това е причината и медиаторът да подпомага обсъждането на варианти, които способстват за приемливо решение за страните в името на най-добрия интерес на детето. Водещата роля на медиатора в подобен процес най-кратко може да бъде систематизирана от следните действия, които той предприема независимо от поредността, с която те се осъществяват:

1. Изясняване на всички факти, относими към разкриването на интереса на детето

Тук се включват всички онези обстоятелства, които характеризират личността на детето, предпочитанията му, емоционалната връзка, включително и привързаността му към единия или към другия родител. Към това трябва да бъде добавена и информация, която медиаторът следва да събере от страните, а именно:

- годините и етапа на развитие на детето;
- специфични нужди, които детето има;
- отношенията на детето с всеки от родителите поотделно;
- отношенията на детето с неговите братя и сестри, баба и дядо и други роднини;
- начин на отглеждане на детето до този момент и поделянето на ролите;
- родителският капацитет на всеки от родителите;
- способността на всеки от родителите да комуникира с другия родител по отношение на съвместната грижа спрямо детето;
- желанията и предпочитанията на детето;
- специфики на детето от културно, лингвистично, религиозно и друго естество;
- комуникацията на детето с всеки от родителите поотделно и с всеки друг близък на детето, независимо дали е от разширеното семейство, или не;
- приспособеността на детето към дома, училището и общността му;
- наличието на насилие (физическо или психическо), както и заплахата за осъществяването на такова, независимо дали спрямо детето, или спрямо лице от обкръжението му;

- специфични особености на всеки от родителите и детето, включително и наличието на физическо, ментално или душевно заболяване, всякакви форми на зависимости или специфични нужди;
- желанието и способността на родителите да поддържат близки отношения във връзка със съвместното упражняване на родителските права;
- евентуално налично предходно сексуално насилие.

Горепосоченото съставлява част от процеса по събиране на факти, за които медиаторът, както и адвокатите, следят в процедурата, като основните моменти от нея са:

1. Отделяне на безспорните факти, по които не съществува конфликт;
2. Обособяване на спорните въпроси между страните;
3. Определяне на интересите на всяка от страните и как последните биха се съвместили с интереса на детето;
4. Генериране на набор от потенциални решения, които да бъдат обект на обща преценка;
5. Избор на вариант, считан за еднакво приемлив и от двете страни относно това дали отговаря на интересите на детето и на императивните норми на закона.

Тази процедура доста често се съпровожда с една кратка или по-продължителна среща, която медиаторът провежда с всяка от страните с цел подготовка за общата им среща. Подобна подготовка включва изготвянето на бюджет относно сумата на вероятните бъдещи нужди, които следва да бъдат обезпечени, обозначаване на общите активи и тяхната оценка, определяне на начина на упражняване на родителските права. Много често в процеса по медиацията относно начина на упражняване на родителските права обаче се установява, че зад заявеното от родителите като „най-добро“ за детето всъщност се крие единствено родителската визия за това какво майката или бащата имат като свой приоритет и нужда. Така, макар и спазвайки посочената процедура, медиаторът бива изправен пред ситуация, в която следва да преформулира излаганите разминаващи се предложения от всеки от родителите, представящи се като отговарящи на „най-висшия интерес на детето“, в това какво действително би било най-добре за него. Процедурата по уреждане на споделени родителски права изхожда от идеята за най-добрия интерес на детето – факт, който в хода на процеса често може да бъде забравен от спорещите родители. Това бива negliжирано и поради факта, че децата нямат участие в медиацията и на практика за интересите им може единствено косвено да бъде направено заключение на база на информацията, предоставяна от двамата родители. Нещо повече, към това се добавя и фактът, че родителите встъпват в процеса с различни стратегии и познания, които често произхождат от източници, застъпващи различни позиции относно „най-доброто“ за детето. Комбинирайки това и с желанието всяка страна да изгради представа за себе си като за родителя, притежаващ най-голям родителски капацитет, медиаторът често е в позиция да

бъде убеждаван от всяка от страните, за правотата ѝ.²³ Независимо от това, процедурата не следва да застъпва една или друга позиция, а медиаторът трябва да опази своята независимост и безпристрастност, охранявайки по този начин както целостта на процеса, така и постигането на най-добрия интерес на децата. Макар споразумението да е един от възможните изходи на медиацията, тя изцяло разчита на доброволността и информираността на страните и като такава доста често не се постига поради обстоятелства от различно естество.

Терапия:

От своя страна, терапията е подход за възстановяване на здравословния баланс на индивида посредством преодоляване на причините, довели до моментното състояние на криза. Като процес, ползван за решаване на семейни конфликти, тя съставлява един неструктуриран процес на обмяна на мнения между специалиста и родителя, в хода на който се споделят общите цели и методи на работа, на основа на които да се търсят способности за преодоляване на конфликта. Специфичното в това е, че психологът / психотерапевтът създава оптимални условия за самоанализ на ситуацията и отношенията в семейството, осигурявайки качествено нов поглед върху семейната интеракция и активно включвайки се в обсъждането и планирането на промяната на условията в семейната среда. За целта експертът разчита на професионалната си психологическа компетентност за оказване на психологическа подкрепа, включително и посредством осъществяването на психоанализа, психоаналитична психотерапия, когнитивно-поведенческа, краткосрочна терапия, психодрама, позитивна терапия, фамилна терапия и др.

Много често в терапевтичната работа със семейства в криза се наблюдават следните основни етапи на работа, а именно:

- **Определяне не целите на психологическата интервенция:** тук се включва работа за повишаване на родителските компетенции, усвояване на умения за разпознаване на различните нюанси на преживявания у детето и вида подкрепа, която родителят следва да оказва за всяко от тях, както и създаването на увереност у детето, че то е значимо с целия спектър от своята личност за своите родители.
- **Дефиниране на начина на работа със семейството:** включително относно честотата на психологическата интервенция, начинът на обмяна на мнения между родителите и консултанта с цел изкристализиране на общата и желана гледна точка и възможността на родителската двойка да открие в провеждащия психологическата интервенция параметрите на оказваната от него подкрепа.
- **Определяне на индикатори за анализ на досега действащите родителски намеси:** преглед на вида интервенция, която родителят оказва и приемането на единни

²³ Smithson, J., A. Barlow, R. Hunter, J. Ewing. The 'child's best interests' as an argumentative resource in family mediation sessions. – Discourse Studies, 2015, Vol. 17, No. 5, 609–623.

обективни критерии, през които тази интервенция следва да бъде осъществявана в бъдеще.

- **Съвместна оценка на ефективността на планираните и изпълнени стъпки за промяна на семейната комуникация:** съставлява съвместната дейност на психолога/психотерапевта и родителите като двойка или индивидуално в преценката на динамиката, течаща в семейството и анализа на афективните състояния на отделните членове.

В обобщение, терапията като способ за решаване на родителски конфликти има флуидна и неясно дефинирана структура, която прави този механизъм идеален за напасване към конкретните нужди и специфики на всяко семейство. Паралелно с това, основна цел на този тип външна за семейството интервенция е организацията на родителската намеса по начин обезпечаващ за детето време и място за формиране на собствена „Аз“-идентичност. За осъществяването на това обаче предлаганата психологическа подкрепа не допуска „съветването“ или „консултирането“ като метод на действие, а разчита на насърчаването на родителите в актуализиране на техните ресурси за справяне със ситуацията и промяна по този начин на вътрешносемейната динамика. Конкретно това би означавало създаването на наситени във времето и чувствителни като тип защитени преживявания с цел открито дискутиране на семейните роли и отговорности, обсъждане на компетенциите на всеки от членовете в родителската двойка и изясняване на единната методология за постигане на промяната с цел по-пълно удовлетворяване на потребностите за пълноценно психосоциално взаимодействие в семейната среда.

Паралелна съпоставка между терапията и медиацията може да очертае следните общи моменти, а именно конфиденциалността, на която разчитат и двата подхода, и разчитането на максимална автентичност при споделянето на точна и достоверна информация от страните в една защитена среда. Същностните различия в двата процеса обаче са в това, че медиацията цели да изследва въпросите, които съставляват конфликт между страните в дълбочина, да обособи интересите, които те засягат у всеки от родителите, и да генерират максимален набор от възможни решения, някои от които страните да приемат доброволно, при условие, че преценят последното за адекватно адресиращо техните нужди. На диаметралния полюс стои терапията, която изследва и анализира поведението на членовете, предоставя обратна връзка на родителите и им илюстрира дефицитите на актуалната семейна ситуация, като разчита на специални поведенчески експерименти, посредством които да се подобри семейната колаборация. Всичко това предполага един същностно по-дълъг процес, чийто изход е изцяло поставен в зависимост от задълбочеността на работата, която всеки от родителите ще извършва. За разлика от този подход, медиацията цели постигането на решение в заложения изначално периметър, което решение да можем да бъде „облечено“ в правен документ²⁴.

²⁴ Katz, Elana “A Family Therapy Perspective on Mediation” Family Process, Vol. 46, No. 1, 2006

Правна уредба на отношенията в „разнообразните семейства“

- Права и задължения на партньорите, живеещи на семейни начала, и отграничението им от тези на лицата в граждански брак

Резултатът от направените по-горе анализи ясно показва липсата на уредени в българското законодателство права и задължения на партньорите, живеещи на семейни начала, в сравнение с ясното разписване на правата и задълженията на лица, сключили граждански брак. Отграничението на разнообразните семейства от семействата, почиващи на сключен граждански брак, може да се онагледява по следния начин:

Критерий:	Равенство между съпрузите;	Взаимно уважение, общи грижи, разбирателство;	Уредени имуществени отношения и разпореждане с тях общо, за придобитото след възникване на връзката;	Свободно разпореждане със семейното жилище* след възникване на връзката;	Лесно доказване на личен принос за придобиване на имущество;
Семейни начала:	✗	✗	✗	✓	✗
Граждански брак:	✓	✓	✓	✗	✓
Критерий:	Получаване на част от личното имущество при раздяла;	Специални правила за упражняване на родителски права;	Презумпция за произход от бащата-партньор;	Поява на родствена връзка между партньорите;	Свободно осиновяване на дете от страна на двамата съжителстващи;
Семейни начала:	✗	✗	✗	✗	✗
Граждански брак:	✓	✓	✓	✓	✓
Критерий:	Автоматично прекратяване на	Възможност за получаване	Нужда от учредяване на настойничество и	Право на запазена част* от	

	осиновяването при смърт на осиновителя;	на издръжка от преживелия родител-партньор;	попечителството над децата, в случай на смърт на партньор;	наследството на починалия партньор;	
Семейни начала:	✓	✗	✓	✗	
Граждански брак:	✗	✓	✗	✓	

**Семейно жилище по смисъла на Семейния кодекс е жилището, което е обитавано от двамата съпрузи и техните ненавършили пълнолетие деца.*

**Когато наследодателят остави низходящи, родители или съпруг, той не може да накарнява онова, което съставлява тяхна запазена част от наследството.*

- **Нужди и проблеми на децата в контекста на „разнообразните семейства“**

Бидейки част от т.нар. „разнообразни семейства“ децата биват изправени пред множество проблеми поради липсата на правна регламентация и хаотичната законова уредба при конкретни житейски ситуации. За онагледяване изложената теза в рамките на проектната ни дейност бяха проведени срещи с представители на „разнообразни семейства“ или т. нар. фокус групи с цел индикация на конкретни казуси, част от които излагаме по-долу:

- **При смърт на баща на неродено дете на партньори, които живеят във фактическо съжителство, респективно липсва брак** - В тази ситуация презумпция за бащинство не е предвидена от законодателя, което оставя детето без възможност за вписване на баща в акта му за раждане. Последното пък от своя страна води до прекъсване на правната връзка на новороденото със семейството на бащата и изключването му от кръга на законни наследници. Нещо повече, липсва установена съдебна практика каква е линия на доказване на бащинство в подобна хипотеза.
- **При осиновяване на дете от ЛГБТИ семейство** – В тази ситуация само един от родителите може да бъде вписан в новоиздания акт за раждане на детето, респективно българското законодателство признава единствено вписаният родител за такъв. Последното поражда редица проблеми, като например при евентуална смърт на титуляря на родителските права, не се предоставя възможност на другия жив и способен родител да продължи да полага грижи за детето, а то следва да бъде върнато за грижи в съответната държавна институция (дом за деца лишени от родителски грижи). Последното би нанесло множество травми в крехката детска психика и противоречи с прокламирания в основния закон на страната, а именно Конституцията на Република България принцип за закрила на децата от държавата.

- Честно срещана практика при ЛГБТИ партньорства е **като родител в акта за раждане да бъде вписан дядото на детето**. По този начин двойката цели да създаде сигурност и да избегне възможността от скъсване на правна връзка между семействата на двата партньора. В случай на раздяла на родителите обаче подобно вписване може да доведе до това дядото да претендира за присъждане на родителските права, тъй като на практика той се явява пълноправен родител на детето. Нещо повече, той може бъде задължен да плаща издръжка за отглеждане на детето, без да бъде ангажиран другия ЛГБТИ партньор. От психологическа гл. т. подобна ситуация създава неяснота в детето по отношение на неговия произход и би могло да бъде ползвано като евентуален повод за подигравки и подмятания от съучениците на детето, което от своя страна би се отразило по всяка вероятност неблагоприятно на психиката му;
- В противна на гореизложената хипотеза, в случай че **родителите са вписали в акта за раждане единствено единия ЛГБТИ партньор**, без да обвързват други техни роднини с родителството, на практика си прекъсва правната връзка на детето със семейството на невписания родител. При евентуална смърт на родителя от ЛГБТИ семейство, който не е носител на родителските права, детето губи възможността да го наследява и не била включено в кръга на законните му наследници. Друга негативна последица е, че в случай на раздяла на партньорите детето не може да се ползва от пълната закрила на закона, като няма право да претендира и да му бъде присъдена издръжка за отглеждането му или правото на личен контакт с такъв родител. Родителят, от своя страна, не може да се ползва от режима на лични отношения с детето си, което би довело до травмиращи психиката на детето състояния.
- От друга страна, **при смърт на родител от ЛГБТИ семейство, който е носител на родителските права и липсата на родителски права у другия родител** – детето в тази хипотеза остава на практика без родители, тъй като в акта му за раждане като родител може да бъде вписано само едно от лицата, еднородители, и това е било именно починалия родител. Функцията на родителско тяло следва да бъде поета от бабата и дядо на детето, а в случай че такива отсъстват следва да бъде назначен настоянически съвет. Всичко това е изключително травмиращо за детската психика, предвид че жив родител на детето все още съществува и той може да поеме изцяло грижата за отглеждането му.
- **При хипотеза на домашно насилие в ЛГБТИ семейство** - българският съд не предоставя закрила при домашно насилие между ЛГБТИ партньори. Последното ще рече, че в случай че семейството има и дете, то също би се ползвало от недостатъчна закрила. Понастоящем такъв казус се разглежда в Страсбург; но все още нямаме постановено решение.
- **Донорство на органи** – партньор от ЛГБТИ двойка няма как да даде съгласието си за донорство на органи, в случай че неговата половинка изпадне в такова медицинско състояние. Същото важи и за неговото дете.

- **Семейни конфликти** – при конфликти между родителите в ЛГБТИ семейството, свързани с важни решения от живота на детето, като образованието му, личностното му развитие или здравословното му състояние, често се налага мнението единствено на вписания родител на детето, тъй като единствено той се ползва със закрилата на закона. Понастоящем не е уредена процедура за разрешаването на подобни конфликти.
- **Нужди и проблеми на ЛГБТИ в контекста на „разнообразните семейства“**
Изведените досега правни особености на фактическото съжителство или живеенето „на семейни начала“ ни позволява да отчетем тези нужди и проблеми на ЛГБТИ, в контекста на взаимоотношенията в едно разнообразно семейство, възприето като тази структура, при която няма сключен граждански брак. Внимание заслужават следните проблеми и свързаните с тях нужди:
- **Липса на ясно правно уредени права и задължения.** Незаинтересоваността на законодателя да обърне внимание на тази така належаща сфера се доказва и от текста и мотивите на Решение № 15 по конституционно дело № 6/2021 г.²⁵, в което „семейството“, като понятие, което може да обхване и фактическите съжителства, е напълно игнорирано. Заслужава внимание обстоятелството, че липсата на права и задължения означава, че разходите за покриване на семейните нужди се поемат така, както са поети, като липсва каквато и да е солидарност между партньорите.
- **Липса на специалната закрила, предоставена на „фактически съпругески съжителства“.** Според българската правна уредба, и по-точно Закона за чужденците в Република България и Данъчно-осигурителния процесуален кодекс, е поставен знак за равенство между термините „фактическо извънбрачно съжителство“, „фактическо съжителство“ и „фактическо съпругеско съжителство“, което отчетливо води до извода, че достъп до специалните законови привилегии имат само партньорствата между мъж и жена. Явен пример за тази онагледена форма на недостатъчно развитие на българската правна действителност е действащият Закон за защита от домашното насилие, според който защита се предоставя не на които и да е лица, живеещи заедно, а само на тези, които живеят „във фактическо съпругеско съжителство“, като се изключват, макар и не изрично, еднopolовите двойки. Препратката към изискването за мъж и жена, каквато има при сключването на граждански брак, е видима в съдебната практика, например в Решение № 525 от 28.05.2020 г. по в. гр. д. № 468/2020 Г. на Окръжен Съд – Пловдив, според което „...във всички случаи фактическото съпругеско съжителство по смисъла на ЗЗДН следва да изпълва изцяло фактическото съдържание на брачната връзка (чл. 5 от Семейния кодекс- „Бракът се сключва по взаимно, свободно и изрично съгласие на **мъж и жена**“– бел. авт.), в което се включва съвместното обитаване на жилище, поддържане на общо домакинство, грижи на лицата един за друг“.²⁶

²⁵ Решение № 15 от 26.10.2021 г. по конституционно дело № 6/2021 г., достъпно тук:

<http://www.constcourt.bg/bg/Acts/GetHtmlContent/5aca41e4-659e-42dc-80a5-c3f31746898b>;

²⁶ Решение № 525 от 28.05.2020 г. по в. гр. д. № 468/2020 Г. на Окръжен Съд – Пловдив;

Независимо от гореизложеното, в отношенията между партньорите, живеещи на семейни начала и тези ЛГБТИ партньорствата приложение може да намери нормата на чл. 55, ал. 2 от ЗЗД, съгласно която: „Не може да иска връщане онзи, който съзнателно е изпълнил един свой нравствен дълг“. Самото естество на този нравствен дълг е разяснено с Постановление № 1/28.05.1979 г. на Пленума на ВС на РБ, което гласи: „съзнателното изпълнение на нравствения дълг - чл. 55, ал. 2 ЗЗД, представлява основание едно лице да получи нещо от друго, като при преценката съдът следва да има предвид, че обществото се развива стремително, включително и взаимните отношения между хората, като се утвърждават начала на хуманност и отзивчивост“²⁷. Тук не е поставен никакъв критерий за наличието на „мъж“ и „жена“ във връзката. Доколкото живеещите фактически заедно си дължат помежду си уважение, грижи и взаимопомощ, и по-точно „съобразно възможностите си, имуществото и доходите си осигурява (всеки съжителстващ-бел. авт.) нормални условия за живот на общото домакинство, като участието може да не е единствено и само чрез влагане на парични средства“²⁸, то грижите за семейството са фактически един нравствен дълг, за чието изпълнение не може да се претендират последици парични обезщетения. Това обаче по никакъв начин не адресира проблема, който стои пред партньорите в случаите на необходимост от закрила на един или друг от тях.

- **Липса на каквато и да е регулация на имуществените отношения.** Недостатъкът на това законодателно решение се изразява в обстоятелството, че всичко, придобито в рамките на съжителството остава лична собственост на придобилия го, извън случаите, в които то изрично е придобито като съсобственост от двамата партньори. Така, при евентуална раздяла, за оцетения партньор остава единствено възможността да защитава своите права по пътя на съдебния процес, и по-точно иск по чл. 59 от ЗЗД- за възстановяване на последиците от неоснователното обогатяване на другия партньор. На практика това означава, че всеки от партньорите следва да има доказателства за принос при придобиването на собственост, като в алтернатива, при закупуването на по-съществени активи, те следва да се придобият и от двамата партньори, под формата на съсобственост.
- **Липса на защита на обитаваното семейно жилище от лицата живеещи при режим на фактическо съжителство.** Отделно от общия проблем на уредбата на имуществените отношения между живеещите на семейни начала, специално внимание заслужава липсата на каквато и да е обезпеченост на жилището, обитавано от тези лица. На практика това означава, че фактическият собственик може да се разпореди с него, като например го продаде, без да се изисква каквото и да е съгласие или друго волеизявление на другия партньор, противно на идеята, че жилището служи само по себе си за семейно жилище. Дефиницията за семейно жилище е именно тази по Семейния кодекс, обозначаващо „жилището, което е обитавано от двамата съпрузи и техните ненавършили пълнолетие деца“. Същата не би могло да се приеме, че е налице в случаите когато се касае за фактически съжителства и ЛГБТИ партньорства.

²⁷ Постановление № 1/28.05.1979 г. на Пленума на ВС на РБ;

²⁸ Решение по гр. д. № 608/2014 г. на Апелативен съд-Варна;

- **Липса на обезпеченост на последиците при евентуална раздяла.** При фактическите съжителства не са налице никакви ясно уточнени правни последици или ясни механизми за разпределяне на придобитото по време на съжителството имущество, за разлика от гражданския брак. За тези партньор са недостъпни инструментите по Семейния кодекс, а именно доказването на личен принос за придобиване на имущество или получаване на част от личното имущество. Отново, единствената форма на защита е чрез съда и чл. 59 от ЗЗД-неоснователно обогатяване. Това означава, че на практика партньорите са лишени от възможността да искат по-голям дял от имуществото, за разлика от граждански брак. *За жалост, към момента не е налична практика по отношение на доказване на личен принос при прекратено фактическо съжителство.*
- **Липса на правила по отношение на роднинство, бащинство и наследяване.** Според настоящата уредба, роднински връзки между ЛГБТИ партньорите не могат да възникнат, а бащинство на родените от връзката деца не може да се презумира. Така, липсват гаранции за наследяване на починал партньор, извън установена по друг начин родствена връзка, или предварително разпореждане с имуществени права посредством завещание.

Гореизложената проблематика бе споделена и подкрепена с примери от действителността в хода на проведените фокус-групи в контекста на изготвянето на настоящия анализ, което затвърждава необходимостта от спешни законодателни промени, адресиращи установения правен вакуум.

НАЙ-ДОБРИЯТ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО ОТ ТРАДИЦИОННИ И РАЗНООБРАЗНИ СЕМЕЙСТВА

Определение за „най-добър интерес“ на детето

Под „най-добър интерес на детето“ се разбират всестранните интереси на детето, свързани с неговото отглеждане и възпитание – създаването на трудови навици и дисциплина, подготовка за общественополезен труд и изграждането на всяко дете като съзнателен гражданин. СК не дава дефиниция на понятието „най-добър интерес на детето“. Такава е заложена в § 1, т. 5 ДР от Закона за закрила на детето, съгласно която за определянето на най-добрия интерес на детето следва да се осъществи преценка на желанията и чувствата на детето; физическите, психическите и емоционалните му потребности; възрастта, пола, миналото и други характеристики на детето; опасността или вредата, която е причинена на детето или има вероятност да му бъде причинена; способността на родителите да се грижат за детето; последиците, които ще настъпят за детето при промяна на обстоятелствата; други обстоятелства, имащи отношение към детето. Международните договори, които имат отношение към концепцията за „най-добър интерес на детето“, които са ратифицирани от Р. България и са част от вътрешното ни право, не дават по-конкретна дефиниция на понятието. Конвенцията за правата на детето на ООН в чл. 3, пар. 1 обаче постановява, че „висшите интереси на детето са първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата, независимо дали са предприети от обществени или частни институции за социално подпомагане, от съдилищата, административните или законодателните органи“. Принципът за интереса на децата се съдържа и в Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените на ООН от 1979 г. (ратифицирана и в сила за България от 10.03.1982 г.), която задължава държавите членки да вземат всички подходящи мерки, за „да гарантират, че семейното възпитание включва правилно разбиране на майчинството като социална функция и признаване на общата отговорност на мъжете и жените във възпитанието и развитието на своите деца и при условие, че във всички случаи интересите на децата бъдат преобладаващи“ (чл. 5, б. „б“) и да осигурят „еднакви права и отговорности на мъжете и жените като родители независимо от тяхното семейно положение по въпроси, засягащи техните деца; във всички случаи интересите на децата са преобладаващи“ (чл. 16, б. „г“). Хартата за основните права на Европейския съюз, също част от вътрешното ни право, в сила от 1.12.2009 г., урежда правата на детето в чл. 24 така:

„Децата имат право на закрила и на грижите, необходими за тяхното благоденствие. Те могат да изразяват свободно своето мнение. То се взема под внимание по въпросите, които ги засягат, в зависимост от възрастта и зрелостта им“.

В своята практика по чл. 8 от Европейската конвенция за защита на правата на човека (в частност относно правото на семеен живот) Съдът по правата на човека също поставя като водещ интереса на детето. За пълнота на изложението следва да се отбележи, че критериите поставени от ВС през 1974 г., касаещи преценката кой от родителите следва да упражнява родителските права, се припокрива и с критериите, възприемани от други съдилища. Например съдилищата в САЩ, в зависимост от местното щатско право, приемат като критерии: качеството на заобикалящата среда, връзките с общността, възпитателските качества на родителите, финансовото състояние на всеки родител, индивидуалните нужди на детето, психологическото здраве на всеки родител, стабилността на домашната обстановка, която всеки родител може да осигури, желанието и чувствата на детето, физическите, емоционалните и/или образователните нужди сега и в бъдеще, до какъв ефект ще доведе промяната и др. Така например в законодателството на щата Орегон, САЩ, законово закрепени са следните фактори, които подлежат на обстойно изследване от страна на съдилищата при решаване на кого от родителите да бъде предоставено упражняването на родителските права:

- Емоционалните връзки между детето и другите членове на семейството;
- Интересите на родителите от развитието на детето;
- Желанието да бъдат продължени дадени отношения.

От второстепенно значение са определени следните обстоятелства, които следва да бъдат взети предвид в един съдебен процес за родителски права:

- Поведение на всеки от родителите;
- Семеен статус (в случай че родителите не са женени);
- Доходи;
- Социален статус и заобикаляща среда.²⁹

Независимо от това дали горепосочените фактори са определени като първостепенни или второстепенни, е прието те да бъдат прилагани без оглед на пола на родителя, отклонявайки се от наложената традиция упражняването на родителските права с приоритет да бъде

²⁹ **Goldstein, J., A. Freud, A. K. Solnit, S. Goldstein.** In the Best interest of the Child. The Free Press, a Division of Macmillan Inc., 1986.

предоставяно на майката. Така например в *Derby v. Derby*³⁰ Върховният съд на щата Орегон е отсъдил, че:

Съгласно неоспорените доказателства по делото следва да бъде прието, че съпругата не е изпълнявала единствено ролята на майка, но и на основния родител, полагал грижи за децата... Отчитайки, че децата са се чувствали щастливи и добре пригодени към взаимоотношенията си с майка си, явяваща се основното лице, полагащо грижа за децата и отчитайки тяхната възраст, предопределя нуждата от постановяване на продължаването на тази връзка.

Независимо, че горещитираното решение има англосаксонски произход, последното индикира необходимостта от развитието на критерии за преценка на това при кого от родителите интересите на детето ще бъдат защитени в максимална степен. Прави впечатление и нещо допълнително – а именно, че при наличието на законовоприети критерии (каквито за съжаление понастоящем не са обективирани в националното ни законодателство) предвидимостта на резултата от един евентуален иск за постановяване на упражняването на родителските права в полза на един или друг родител би способствало за своеобразното насърчаване на страните да намерят извънсъдебно решение на спора. Това от своя страна би имало ефект върху разтоварването на съдилищата от многобройните дела за упражняване на родителски права, които обичайно протичат с множество заседания и са обект на последващи оспорвания или инициране на нови производства за промяна на определения режим с цел отчитане на изменения в обстоятелствата.

Друг чуждестранен пример за факторите, които следва да бъдат обследвани в едно съдебно дело за постановяване на родителски права с оглед на определянето на най-добрия интерес на детето, е решението по делото *Garska v. McCoy*³¹. В него Върховният съд на щата Западна Вирджиния, САЩ, базира преценката си на приложимото законодателство, като го интерпретира с оглед на фактите по казуса. Прави впечатление, че цитираното решение е постановено въпреки липсата на законова рамка в щата Западна Вирджиния с точно посочване на компонентите, съставляващи най-добрия интерес на детето и позовавайки се на предхождащото решение на Върховния съд в щата Орегон по делото *Derby v. Derby*.

³⁰ *Derby v. Derby, Court of Appeals of Virginia, Mar 7, 1989, 8 Va. App. 19 (Va. Ct. App. 1989).*

³¹ *Garska v. McCoy – 167 West Virginia 59, 278 S. E. 2d 357 (1981).*

Подобна съдебна активност и по същество присвояването на чисто нормотворчески функции от страна на съда са способствали да бъдат изведени следните критерии за определяне на най-добрия интерес на детето:

- подготовка и планиране на прехраната;
- къпане, обличане и поддържане на хигиената;
- покупка, пране и поддържане на дрехите;
- медицински грижи, включително кърмене и водене на доктор;
- организиране на социалните контакти на детето с неговите връстници след училище;
- организиране на алтернативна грижа, т. е. гледачки, детски градини и т. н.;
- организиране на лягането на детето, ставане нощем при нужда, сутрешни разходки;
- дисциплина, включително и възпитание на обноски и грижа за себе си;
- образование, включително социално, културно, религиозно и други;
- обучаване в изпълняването на основни умения, т. е. четене, писане, смятане и т. н.

Стъпвайки на това като основа, съдът в Западна Вирджиния в делото *Garska v. Мссоу* по същество поставя прецедент, съгласно който родителските права се постановяват в полза на родителя, полагащ основно грижа за детето, независимо от евентуално наличното икономическо преимущество у другия родител. Посредством това именно се постига усещането за сигурност и непрекъснатост на полагането на родителска грижа след постановяването на съдебното решение за предоставяне на родителските права в полза на един или друг от родителите.

Всичко това предполага, че именно подробен анализ на интересите на детето следва да бъде осъществен и от медиатора по спорове относно упражняването на родителските права спрямо детето. Естествено за осъществяването на последния водеща е ролята на съгласието и активността на родителите – участници в процеса, посредством които приоритетно може да бъде достигнат съответния интерес.

Начини за постигане на „най-добрия интерес“ на детето на фона на семеен конфликт

Понастоящем в страната липсва единна методология относно начина, по който се постига най-добрият интерес на детето, още по-малко в контекста на бушуващ семеен конфликт. Предвид това и неяснотата относно това понятие, последното доста често бива ползвано посредством позоваване към различните му нюанси и конотации, в най-общия случай с цел защитаването на една или друга теза, която всеки от родителите развива. През 2008 г. във Великобритания се провежда проучване под надслов „Картографиране на семейното правосъдие“ (Mapping paths to family justice), в което интервюираните родители и медиаторите, ангажирани с намирането на решение по техни конфликти, споделят своите наблюдения, че концепцията за най-добрия интерес на детето рядко има за свой действителен фокус нуждите и интересите на детето, а съставлява източник на допълнителна информация единствено относно конкретните виждания на родителя, позоваващ се на това. На тази основа се заключава, че именно медиаторът е онази страна, чието участие може да допринесе за смяна на фокуса от нуждите на родителя към тези на детето и да разкрие какво стои действително зад привидното заявяване, че детето има приоритет в една или друга фаза. С оглед на това се предлага предприемането на редица конкретни действия, целящи да поставят в център именно интересът на детето. Такива са:

- Съдействие от страна на медиатора за генериране на максимален набор от потенциални решения по въпроса за начина на упражняване на родителските права, респективно тяхното паралелно упражняване след развода/раздялата;
- Предоставяне на повече информация и напомняне на участниците в развода за ефекта, който конфликтът може да има върху развитието на детето им;
- Структурирането на план за осъществяване на родителската грижа, който да отговаря в максимална степен на нуждите и интересите на детето и който страните да предвидят и да ревизират в случай, че нуждите/интересите се променят (каквото следва да е очакването, отчитайки естествения ход на детско развитие);
- Сверяване с действителността предложените примерни решения от всеки от родителите с цел да се понижат преструвките;

- Отчитане и повишено разбиране на културните и религиозни разбирания за родителството и как те влияят на процеса по намиране на решение за начина на упражняване на родителските права;
- Изслушване на детето, в случай че възрастта и зрелостта му позволяват това, при спазване на същата конфиденциалност, която се дължи на страните в случаите на индивидуална среща.

Гореизложеното показва, че макар медиаторът да не защитава или по друг начин охранява интереса на която и да е от страните, носи задължението да следи и константно да сверява с родителите дали споразумението, около което се консолидират, действително отчита интересите на тяхното дете и ги защитава по най-добрия начин. Естествено медиаторът не е в позицията да познава детето и действителните му нужди и интереси, поради което задължение на последния е да се опита да почерпи достатъчно обективна информация, която да разкрие и подпомогне родителите в намирането на едно общоприемливо разбиране за това, което е важно за тяхното дете. Същевременно медиаторът не е и в ролята на съдия, който да притежава правомощията да постановява решения със силата на пресъдено нещо спрямо страните, базирайки ги на доказателствата и оценките на вещи лица или социалните работници към Дирекция „Социално подпомагане“. Поради това и процесът по медиацията разчита изцяло на фактите, споделени от страните, при паралелна сверка с действителността и допълнително познание на медиатора относно специфичните нужди, характерни за дадени възрастови категории.

С оглед изложеното, следва да бъде застъпено становището, че „най-добрият интерес на детето“ има своето място в медиационния процес и като такъв предполага повишаване активността на медиатора, чиито функции именно съчетават ролята му на проводник на детския глас и отчитането на конкретните нужди на детето.

НАЙ-ДОБРИ ПРАКТИКИ ЗА СОЦИАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ И БОРБА С ДИСКРИМИНАЦИЯ СРЕЩУ СЕМЕЙСТВА ОТ УЯЗВИМИ ГРУПИ

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ

Като основен пример за прилагане на добри практики относно активното социално включване във Великобритания може да бъде посочена Община Нюхам в Лондон. Избрана е за целите на настоящия Доклад поради факта, че това е районът с най-голям дял (72%) от населението, съставляван от различни малцинства и уязвими групи. Това е наложило изготвянето на детайлна Стратегия за Социална Интеграция, координирана с Централната Община. В Стратегията ясно са посочени практическите действия, които са оказали положителен ефект върху обединението на общността и развитието ѝ в множество аспекти. Представената тук информация е взета от официалния документ, публикуван от Общината на официалната ѝ уебстраница³².

По думите на Общинския Комисар по въпросите за децата и младежите, „Социалната интеграция е *“Степента, в която хората конструктивно общуват помежду си и се свързват с различните от тях. Тя се определя от нивото на равенство между хората, природата на техните отношения, както и степента на тяхното участие в общността, в която живеят“*.

2020-та година постави огромни предизвикателства пред това да се свържем като хора, виждайки се помежду си по-малко и използвайки основно дигиталните технологии. В нашия отговор на пандемията, хората се стремят да създадат контакти и да разберат взаимно своите култури, преживявания и предизвикателства. Част от тези действия са извършени с помощта на Общинския Съвет, но много повече се е случило по естествен начин, тъй като жителите на общността са обединени. Чрез партньорството с други организации в публичния сектор и местните сектори в доброволчеството, общностното развитие и вероизповеданията, се създават сплотени общности, които стават все по-устойчиви. Поради тази причина Общинският съвет осигурява възможности за жителите на Нюхам да допринасят, споделят и да подпомагат изготвянето на решения относно различни проблеми. Чрез редовно провеждане на събития и споделяне на информация за тях в социалните мрежи, успешно се изгражда доверието между служителите на Общината и нейните жители. Единствено чрез съвместна работа може да бъде

³² <https://www.newham.gov.uk/downloads/file/2870/social-integration-strategy>

утвърден и разпространен принципът на не толериране и активна борба с дискриминацията, омразата към различните от нас и неравенството на територията на Общината.

Важно е да се обърне внимание, че процесът по социална интеграция се разпростира отвъд етническото и мотивира взаимодействие с тези, които се различават от нас по отношение на възраст, клас, етническа принадлежност, религия, пол, сексуална ориентация, инвалидност и пр. Социалната интеграция не може да бъде затворена в програма, която се цели в една конкретна група с идеята да промени нейните членове или да „ги интегрира“, лишайки ги от идентичност. Фокусът е и следва да бъде върху активното участие в мероприятия, създаването на връзки, изграждането на доверие и чувство за принадлежност към цялостна и разнообразна общност. Социалната интеграция взема предвид природата и качеството на създадените контакти, отчита съществуващите неравенства и важноста от колективно участие в обществения живот. Този подход изразява най-точно рамката на Нюхам за социална интеграция, имплементираща в цялост зададените от кмета четири основни принципа: **установяване** на връзки, които подкрепят общи преживявания, изграждане на мрежи от качествени взаимодействия между отделни групи, изграждане на доверие и разбирателство; **участване в събития**, което окуражава жителите да бъдат активни в гражданското общество чрез добротворство и включване в социалните процеси; **равенство** между жителите, постижимо чрез преодоляване на бариери и предизвикателства пред работата съвместно с и в интерес на различни уязвими групи; **видими доказателства**, чрез които се измерва и оценява приносът на процеса по социална интеграция.

За да се постигне тази цел, се изисква ангажиране на и изграждане на доверие между групите на по-възрастните хора, ЛГБТИ хората, хората, които се самоопределят чрез своето вероизповедание или други вярвания, инвалиди, както и финансово онеправданите. По този начин може чрез успешна социална интеграция да бъдат преодолені множество проблеми в обществото, като например липсата на представителство на определени групи и недостатъчното им овластяване, фактическото страниране и видимото неравенство. Описаният подход, наречен „с дъното нагоре“ се оказва изключително подходящ инструмент за преодоляване на конкретно тези проблеми, за които отделният индивид би изпитал неудобство да говори публично.

Благодарение на този подход, 95% от запитаните в рамките на проведена анкета жители на Община Нюхам посочват, че „жителите на общността живеят в разбирателство“. И въпреки този окуражаващ резултат, местните власти са наясно, че под повърхността реалният живот за конкретни личности и групи е изключително тежък. Налага се да бъде извършена допълнителна работа, чрез която да се тушира докладваният ръст на „престъпления на омразата“. Проведено

задълбочено проучване показва, че фактическото взаимодействие между различни групи жители, се оказва значително по-малко в столицата, отколкото в по-малките градове.

По тази причина, стратегията на Общината се изразява в мотото „Поставяме хората в сърцето на всичко, което правим“. В качеството си на местна власт, Общината се е заела с развитието и поддръжката на доброволческия и общностния сектор, както и сферата на вероизповеданието – чрез подхранване на лидерство в рамките на общността, през което жителите ще получат възможността да се грижат взаимно за себе си, за семействата си, както и да бъдат взаимно подкрепящи се по конструктивен и неосъдителен начин.

С оглед на факта, че Нюхам е местността на второ място по смъртност от Covid-19, въведохме някои сериозни промени в начина на управление. Чрез тях тази Община стана първата в Лондон, която започна да използва здравословното състояние, менталната удовлетвореност и доколко хората са щастливи като мерни единици за икономически успех, вместо традиционните мерки за растеж. Т. нар. „Включваща икономическа стратегия“, която е от съществено значение за целия Общински съвет, е ключова за икономическото развитие на Общината. Икономическата стратегия поставя като основна цел превръщането на Нюхам в общината, включваща най-голям процент от своите жители в активното си икономическо развитие. Промотираната сплотеност играе огромна положителна роля в извънредни ситуации, като например пандемията от Covid-19. С настъпването на пандемията излязоха наяве уязвимостите на различни групи от обществото. Благодарение на постигнатото ниво на сплотеност, обаче, отговорът на кризата беше изключително добре организиран съвместно между активни жители и местната власт.

По този начин се даде възможност възрастните и уязвимите хора да бъдат инструктирани да се пазят от пандемията вкъщи, докато доброволчески групи от по-млади лица бяха инструктирани при пазаруване за себе си да подпомагат и по-възрастните, като им предоставят предварително подготвени пакети с продукти. Тези дейности в извънредна обстановка подпомогнаха изключително силно преодоляването на всякакви предразсъдъци и негативно отношение между отделни групи хора, тъй като получиха възможност да демонстрират своята сплотеност пред сериозна заплаха. Така във времена, в които обществото беше инструктирано да спазва физическа и социална дистанция, Нюхам стана свидетел на ръст на взаимоспомагателните мрежи на хора, които се свързваха чрез работата си в полза на обществото като цяло и в частност – на подкрепата, която оказват на всички членове на уязвими групи. Цифровото изражение на постигнатите резултати е следното:

- 110 224 пакета с храна са взети и предоставени на възрастни и инвалиди от доброволци;
- Проведени са 10 003 телефонни разговори за създаване на приятелство и опознаване;

- 4 461 пакета със санитарни продукти и дрехи са раздадени от доброволци;
- 61 079 топли ястия са приготвени и раздадени от доброволци.

Гореизброените постижения са реализирани именно благодарение на съвместната дейност на хора от всички групи в обществото, които успешно преодоляват различията си в името на по-висша цел. Именно липсата на изрично изтъкване на белезите, по които хората се различават, ведно с акцентирание върху общите цели на общността, гарантират преодоляване на широко разпространени предразсъдъци.

Изключително ценна роля в тази насока играят и изкуствата. Чрез тях, заедно с културното наследство като цяло, хората от различни групи получават възможност да се събират, да научават нови неща за другите и за себе си, като по този начин създават устойчиви връзки помежду си. Такъв тип събития позволяват на хората да поддържат чести и споделени културни мероприятия, които носят радост, подпомагат диалогичността в общуването и развитието на емпатия в рамките на местната общност. Програми като „Месец на историята на ЛГБТ“, „Прайд“, „Месец на историята на жените“ и др. Предоставят възможности на всички членове на общността да участват заедно, да празнуват и да придобият разбиране относно различията си.

В периода между 2018-2020 г. на ниво Община и местна общност в рамките на Програмите за изкуства и култура са проведени:

- ЛГБГИ исторически събития – 50;
- Събития на тема културно наследство – 109;
- Събития на тема история на жените – 2;
- Събития за хора с инвалидност – 101;
- Събития относно история на чернокожите – 181.

Общината се свързва с местни артисти и хора на изкуството, с чиято помощ се организират събития, насочени към проблемите на уязвимите групи. Също така се подкрепя и самоинициативата на артисти, които желаят да разработват съвместни проекти на определени актуални за общността теми. Инициативи за промотиране на дейности, свързани с иновациите и включването на уязвими групи се подкрепят от Общината съвместно с различни неправителствени организации.

Общината също така полага грижи местната библиотека на Нюхам да бъде споделено място, от което жители от всички възрасти, обкръжения и с всякакви интереси могат да се възползват

ефективно. Една от полезните за обществото инициативи се нарича „Време за приказки“ и дава възможност на самотни майки и попечители да посещават библиотеката и заедно да научават различни приказки, закачки и игри от различни култури, както и да споделят преживяванията си и натрупания опит. Друг пример за работеща програма е „Детската Занималня“, в която млади хора от различни среди се събират заедно, за да учат, играят и изследват света наоколо, докато създават трайни приятелства.

Т. нар. „Алианс за социално благосъстояние“ е проект, обединяващ различни сектори, с чиято помощ се развива холистичен модел за подпомагане на най-уязвимите групи в общността. Целта на Общината е да превърне този подход в разпознаваема своя характеристика и за бъдеще. Изграждането на този модел изисква активна работа с доброволчески и неправителствени организации, на чиито членове се предоставят редовни обучения за придобиване на знанията и уменията, екзистенциални за пряка работа с хора. Такива ключови умения са например започването на разговор и провеждането на диалог с хора, чакащи на опашка в приемните помещения на Общината или местните кафенета, като на посетителите се представя информация за налични услуги. Една от инициативите, която цели активното включване на всички уязвими групи и провеждането на истински диалог е „народната вечеря“. По време на това мероприятие чрез споделяне на храна и прекарване на време заедно се изгражда доверие и свързаност между хора с различен произход, възгледи, сексуална ориентация и възраст. Основната цел е индивидуалната устойчивост да се трансформира в колективна, като открито се дискутират „трудни“ и поляризиращи теми. По този начин трудностите и изолиращите травматизиращи преживявания се превръщат в извор на общностна подкрепа, искрено споделяне на мнения и активно движение напред, значително подпомогнато от утвърдената традиция в споделянето на храна в спокойна обстановка. Общинският съвет, съвместно с представители на НПО сектора, цели да проведе няколко събития от такъв тип, чрез които бариерите падат, а доверието между различни хора се засилва докато обсъждат валидните за всички сериозни предизвикателства, пред които общността ни е изправена в момента.

Като изключително важно е определено съдействието от страна на общинските власти в организирането и провеждането на публични разговори относно социалната интеграция. На последния организиран разговор в Нюхам са присъствали представители от над 30 местни доброволчески, общностни, артистични и религиозни организации. Дадената обратна връзка от събитието показва наличието на пет основни приоритета за засилването на социалната интеграция в Нюхам:

- Повишаване на икономическия просперитет на общността с активно включване на всички групи;
- Подсилване на връзките между различните жители на общността чрез диалог и съвместни мероприятия;
- Изграждане на връзки между младежите от различни групи, които живеят на територията на Общината;
- Подобряване на връзката между общинския съвет и уязвимите групи, свързване на техни членове със споделени пространства с цел предоставяне на възможности за работа и конструктивно общуване.
- Подсилване на съдействието между доброволчески групи и Общинския съвет.

ДАНИЯ

Дания упълномощава своя Институт по правата на човека (DIHR) с насърчаване на равното третиране и ефективната защита срещу дискриминация, включително тази, наблюдавана в процеса на социалната интеграция на семейни структури. Така, Институтът повдига дела от общ интерес за обществеността, и особено социалната интеграция на семейства от уязвими групи и среди, пред Съвета за равно третиране на Дания.

Датският Институт по правата на човека е определен като специализиран орган за насърчаване на равно третиране и ефективна защита срещу дискриминация. Ролята на DIHR като независима институция е допълнително изяснена със закон през 2012 г. DIHR оказва помощ на жертвите на дискриминация, като обработва техните жалби и разследва предполагаеми случаи на дискриминация. Той също така провежда проучвания относно дискриминацията, публикува доклади за различно третиране и прави препоръки как да подобри борбата срещу дискриминацията. DIHR може да провежда конкретни разследвания. Той може да насочи жертвите на дискриминация към Съвета за равно третиране, Парламентарния омбудсман или други органи. Жертвите могат да препратят делото си на DIHR, ако Съветът за равно третиране го е отхвърлил. DIHR може също така да представи дела от общ интерес на обществеността пред Съвета за равно третиране, който от своя страна да изпрати по компетентност самата жалба към по-горестоящи институции.

Съветът за равно третиране разполага с правомощия да тълкува действащото законодателство и третира дискриминацията въз основа на език в областта на заетостта и извън нея, на основата

на раса, религия, националност, език, семейна среда и произход. Самият Съвет не разполага с компетентности да разгледа жалби, но именно чрез своите сигнали към други институции, успява да осъществява своите правомощия.

Въпреки компетенциите на тези две институции, в свой доклад ЕКПЧ отбелязва нуждата от мащабна реформа с цел премахване на скрити елементи на дискриминация при събирането на семейства. Обикновено този тип дискриминация се наблюдава при изискването за датско гражданство за период от не по-малко от 26 години („съвместна привързаност“) за съвместно семейно събиране, което косвено дискриминира лица, придобили гражданство не по рождение.

Конкретно по отношение на интеграцията на семейства от уязвими групи, Законът за интеграция задължава всички новопристигнали отдени бежанци и цели семейства да следват програма за интеграция, което от своя страна ги оправомощава да получават социалноосигурителни обезщетения. Тези помощи са валидни за лицата за общ срок от три години. Участието в програмата за интеграция също е ключово условие за получаване на удостоверение за пребиваване и обикновено се разглежда като един от начините, по които тези новодошлите проявяват своята „воля“ да се интегрират. Друга форма на интеграция е „Планът за интеграция“. Съгласно него, общините трябва да предложат на всички събрани семейства координация на всички различни интеграционни инициативи от различно естество - в училищата, спортни клубове, трудово-обучителна област - което засяга индивида. Извършват се и регулярни здравни инспекции. В замяна, бежанците и семействата подписват договор за интеграция и прилежаща към него декларация за активно гражданство. Тези актове съдържат клаузи за спазване на датското законодателство, зачитане на демократичните принципи, усвояването на датски език, признаването на принципите на полово равенство, свобода на съвестта, словото, да се въздържат от престъпления и т.н.

ФИНЛАНДИЯ

Финландия се отличава с големия обем власт, предоставена на общините. Съгласно Закона за закрила на детето, общините развиват местни инициативи с идеята за насърчаване на благосъстоянието на децата и услугите за семейно благосъстояние като цяло. Осъществява се аналитичен преглед, за да представи на обществеността благосъстоянието на социалната интеграция на семейства, деца, млади хора. Този аналитичен преглед показва, че властите не се задълбочават достатъчно дълбоко в сферата на социалната интеграция на семейства от уязвими групи. Предприетите стъпки по никакъв начин не дискриминират или пренебрегват

имигрантите и хората от различен произход, но това не означава, че целеният резултат, а именно социалната интеграция, е постигната.

Само по себе си социалната интеграция на семейства от уязвими среди е обект на множество юридически актове, сред които изпъква Законът за насърчаване на интеграцията на имигрантите. Основният му фокус е насърчаването на правата на имигрантите като най-уязвимата група, недискриминацията и социалното включване като най-ефективните мерки за борба с проблемите, разглеждани по темата за социалната интеграция.

Що се отнася до събирането на семейства, Финландия налага някои ограничения в сферата, а именно въведени чрез Закона за чужденците. Съществуват критерии за „достатъчно ресурси“, които налагат особена административна тежест за членове на семейства, които тепърва се установяват на територията на Финландия.

НОРВЕГИЯ

Официалната статистика показва, че имигрантските семейства и децата са най-застрашени и се нуждаят от външна помощ и съдействие, което по същество е провал на социалното включване на тези уязвими семейства. Подобно на Финландия, Норвегия предоставя правомощия на общините. Омбудсманът по въпросите на децата на Норвегия е подчертал необходимостта от допълнително финансиране на общините за борба с дискриминацията и допълнително укрепване на интегритета на социалните услуги за борба със социалното включване, особено насочено към деца от такива семейства.

В областта на пребиваването възникват проблеми, свързани с твърде високия праг, тъй като независим статут е твърде трудно да се придобие извън събирането на семейства.

Наблюдавани са негативни процеси на социален контрол. Младите момичета са най-уязвими, които често се изолират и се водят изцяло от традициите на имигрантските си семейства, пренебрегвайки процесите на интеграция. В крайна сметка отново се наблюдава провал на социалната интеграция. Тази негативна оценка се задълбочава, когато не се постигне събиране на семейството и семейните отношения се поддържат извън границите на една държава.

ИСЛАНДИЯ

Исландия е една от страните, които се борят най-много със социалната дискриминация, по много направления, включително имиграцията, и оттам -самата социалната интеграция. Въпреки че в последно време е постигнат напредък по темата за приобщаването, а именно чрез изменение на Закона за децата, което поставя по-голям акцент върху перспективата на децата в семейни и родителски спорове, пребиваване и родителски достъп.

Исландският подход включва подпомагането на областните комисари от експерти по правата на децата, по отношение на тяхното евентуално отделяне от семейства, събирането на семейства, както и медиация в случаи като попечителство и местожителство. При такива случаи, когато е възможно, се дава възможност да изразят мнението си в полза на техния най-добър интерес. Фокусът на социалната интеграция, който се поставя върху децата повече, отколкото върху самата семейна структура, означава строга политика за отстраняване на опасности за здравето и безопасността. Всички деца имат достъп до специална програма, наречена Мултисистемна терапия (MST), която предлага на семействата възможности за поправяне на поведенчески и социални проблеми, включително криминални прояви, изблици на насилие, интеграция и други. Като проявление на тази програма, провеждат се обучения за родителстване и обучение за замяна на агресия, достъпно за всички семейства, независимо от социалния и техния произход. При този подход Исландия успява да се справи с всеки един структурен елемент от семейната динамика.

Въпреки това, според организацията Welfare Watch 7,7% от семействата с деца се борят с финансови затруднения без да е налице конкретна информация за приетите мерки в тази насока. Друг пример са помощите по жилищните фондове, като част от разпоредбите на Исландския закон за публичните жилища и Закона за жилищните помощи. Спешните и алтернативни грижи също са лесно достъпни, като националната правителствена агенция за закрила на детето създава механизъм за сътрудничество и координация на закрилата на детето, когато напускането на семейната динамика и отношенията затруднява децата в тяхното обществено развитие и интеграция. Провалът от страна на родителите е провал на социалната интеграция на семейната структура и затова Агенцията се стреми да поправи такива крайни случаи. Тази правителствена Агенция за закрила на детето предлага своята помощ на общини в цялата страна, като Агенцията има своите компетенции в администрацията, ръководството и координацията.

ЛИХТЕНЩАЙН

Лихтенщайн е отличен пример за мерки, предприети на европейско ниво по отношение на социалната интеграция и борба с дискриминацията спрямо семейства от уязвими групи. Първият пример за това е семействата в неравностойно положение, които получават обезщетение за покриване на разходите за живот, постигано със съдействието на Службата за жилища. Тези семейства в неравностойно положение са изложени на риск от неефективна интеграция на семейства, обикновено чуждестранни имигранти, които страдат от трудности при овладяването на немския език. Този проблем е особено видим при жените и децата - част от семейната структура, както и в случаите, когато събирането на семейства се е случило в кратък

период от време. Центърът за подпомагане на бежанците в Лихтенщайн споделя, че конкретни причини за недостатъците в някои семейства се дължат на липсата на езикови умения, познаването на културата на приемащата страна и професионални смущения при намиране на работа.

Насърчаването на социалната интеграция се наблюдава в сферата на езика, професионалното обучение и заетостта, с цел поддържане на жизнения стандарт, свързан с стандарта на живот в Лихтенщайн. Социалната интеграция, разбира се, се занимава с въпроса за имиграцията и разрешението за пребиваване. Лихтенщайн се задължава да предостави минимум 16 разрешения (дългосрочни) за жители без работа, както и 56 по причини за заетост, разрешения за събиране на семейства въпреки това. Заетостта и събирането на семейства са както причина за имиграцията, така и съществени за дискусиите относно социалната интеграция на семействата.

Интеграцията на децата и техните училищни нужди зависят от интегрирането на семейната структура като цяло. Мигрантите обикновено живеят в домакинства със значителен брой други жители и това им влияе отрицателно. Службата за професионално обучение и консултиране отбелязва, че децата от такива семейства се сблъскват с липсата на взаимоотношения и социална мрежа, която до голяма степен зависи от техните родители. Децата от най-ранна възраст навлизат в низходяща спирала, при която културните граници от семеен характер още повече нарушават социалната интеграция. Докато държавните институции подкрепят нуждаещи се семейства, със специален акцент върху децата и самотните родители, това не изглежда достатъчно. Необходимо е сътрудничество между Службата за жилища, Службата за обществено здраве, образователните институции и различни други организации. Политиките за интеграция, които трябва да се поставят на фокус, трябва да премахнат всякакви политики и закони, съдържащи съмнения за дискриминация, видима при третирането на лица с ниски доходи, особено от уязвими среди, и постоянните резултати, които са видими при деца от такива семейства.

ШВЕЦИЯ

През 2008 г. шведското правителство приема цялостна Стратегия за интеграция на уязвими групи. Документът изтъква седем сфери, които са от особено значение за постигането на заложената цел, а именно:

- Ускорено въвеждане в средата на новопристигнали имигранти;
- Повишена заетост, повече предприемачи;

- По-добри резултати и равенство в училищата;
- По-добри езикови умения и разширяване на възможностите за обучение на възрастни хора;
- Ефективни анти-дискриминационни мерки;
- Развитие на кварталите, в които се наблюдава социално изключване;
- Развитие и утвърждаване на общи основни ценности в общество, характеризиращо се с нарастващо многообразие и мултикултурализъм.

Всеки министър, министерство и държавна агенция са посочени като отговорни за справянето с проблемите на интеграцията в съответната сфера. Съществуващото към посочения период Министерство на интеграцията и равенство между половете координира и следи изпълнението от страна на правителството на всички дейности по интеграция. Министерството също така носи отговорност за прилагане на политики в следните сфери:

- Социално включване на имигранти в Швеция;
- Шведско гражданство;
- Борба с дискриминацията и расизма;
- Разпространение на принципите на демокрацията и човешките права;
- Развитие на кварталите, в които се наблюдава социално изключване;
- Проследяване и редовна оценка на процесите по интеграция.

Отговорност относно решаването на проблеми, свързани с интеграцията, се възлага и на общините.

Борбата с дискриминацията включва множество дейности, като най-значимите от тях са обособяването на отделен омбудсман, както и въвеждането на „обезщетение за дискриминация“. Чрез него се цели освен обезщетение на пострадалите от страна на извършителите, така и възпиране на потенциални извършители. Тук трябва да се отбележи, че в шведския Наказателен Кодекс терминът „престъпления, извършени от омраза“, се отнася до провокации, насочени срещу етническа група или неин представител, както и дискриминиране и други нарушения на права, в случаите в които мотивът на престъплението е бил да се наскърби група хора или неин представител вследствие на принадлежност към определена раса, цвят на кожата, сексуална ориентация или други подобни обстоятелства.

Посочените примери са само част от цялостната политика на т.нар. “Gender mainstreaming”, провеждана целенасочено в страната от 1994 г. насам. Тази стратегия се използва за постигане на пълно равенство между половете, подпомагана от конкретни мерки, разработени с цел преодоляване на проблеми в различните сектори. Шведското правителство дефинира „gender mainstreaming“ като „осигуряване на еднакви перспективи за всички биологични и социални полове, във всички сфери на икономиката и политиката, на всички нива и позиции, от страна на лицата, които участват в процеса по изготвяне и прилагане на политики“. Вследствие на постигнатите от прилаганите модели успехи, през 2018 г. е обособена Агенцията за равенство между половете. Характерът на нейната работа изисква сътрудничество с други агенции, общини, неправителствени организации и граждани. Основната задача на тази Агенция е да координира и следи развитието, както и да предоставя подкрепа под различни форми с цел постигане на заложените цели за равенство.

Стратегията също така включва и дейности, насочени към борба с наложените в обществото стереотипи, свързващи мъжествеността с насилието, демонстрацията на агресия и контролиращо поведение, тъй като те са отчетени като основната причина за антисоциални прояви. Въведени са по-сериозни наказания за нарушителите, но също така се предоставя гореща линия за психологическа помощ на мъже, които осъзнават възникването на такива наклонности. Друга открояваща се мярка е въвеждането в училищното обучение на мерки, с които активно да се разрушат наложените стереотипи, свързани с прояви на сексистко поведение, криворазбрани прояви на мъжественост, както и активна превенция на психическия тормоз. Въвеждането на платен отпуск по бащинство също се е доказала като важна стъпка към постигането на фактическо равенство не само в юридически, но най-вече в социален аспект³³.

От 01.05.2009 г. бракът в Швеция е джендър неутрален, т.е. двойки от различни полове (мъж и жена), или от същия пол (две жени или двама мъже), могат да встъпят в брак със същите права, каквито имат и всички останали. Преди тази промяна бракът между партньори от същия пол се е вписвал като „регистрирано съжителство“. Приложимото понастоящем законодателство може да се разглежда като адаптация към общество, в което социалните и икономически роли на жените са изменени фундаментално. Чрез повишеното участие на жените в икономиката, се наблюдава изместване на модела на семейството към двама работещи още в началото на 70-те години. Разпространението на модела на социалната държава, като например увеличената

³³ „Политики за равенство между половете – феминисткото правителство“, доклад на шведското правителство, 2021 г.

защита на самотни майки, създаде самостоятелни индивиди, независими от семейната структура по отношение на социо-икономическата си сигурност. Това постижение е съпътствано от засилена подкрепа за правото на всеки, който желае, да се разведе, спрямо опазването на семейната единица. Съгласно семейното законодателство, всички критерии относно вина на съпруг са премахнати, и е постановено, че конкретните причини за даден развод следва да се разглеждат като строго лични. По този начин се осигурява възможност да се заведе иск за развод на индивидуална база, без да се посочват каквито и да било причини относно такова желание.

С оглед опазване най-добрите интереси на децата в подобен контекст се предвижда шест-месечен изчаквателен период в случаите, в които съпрузите полагат грижи за дете на възраст под 16 години. Общоприетата практика след развод/раздяла е родителските права да бъдат разпределени между тях по начин, който позволява възможно най-често осъществяване на контакт с детето/децата. В случай, че родителите не могат да постигнат съгласие относно начина на живот или график за посещения, винаги могат да се обърнат към общинското административно звено, специализирано в семейно - правните въпроси (шв. „familjerätten“). От там съдействат на семейства в конфликт да постигнат споразумение относно детето/децата. В случай, че тяхната помощ не доведе до решение, следващата стъпка би била рефериране към адвокат. Обикновено правителството или застрахователите оказват съдействие относно дължимите разноски за консултации и/или съдебни процедури, засягащи деца/имотни въпроси.

Услугите по семейно консултиране целят фасилитиране на разговори, насочени към разрешаване на конфликти, произтичащи от съвместно съжителство на двойки или техните взаимоотношения по принцип. Основната задача е да се осигури подкрепа на партньорите да разрешат даден конфликт, проблем или кризисна ситуация по начин, позволяващ им да продължат своя съвместен живот. Срещи за разговори могат да се провеждат и по време на раздяла, и след като тя вече се е случила. В случаите, в които са замесени и деца, служителите могат да допринесат чрез провеждане на медиация, с чиято помощ на родителите се дава възможността да функционират заедно в тази своя роля и след раздялата. Свързването с бюрото е доброволно и се случва по инициатива на двойката/ семейството. За да бъде услугата приемана с доверие и да помага на обществото, се прилагат строги правила относно конфиденциалността на споделяната информация. В тази връзка се предвижда и възможността за осъществяване на анонимен контакт със служителите от бюрото.

Съгласно приложимото законодателство, всички общини са задължени да предоставят услуга по семейно консултиране или чрез собствени служители, или чрез трети квалифицирани за целта лица – професионалисти в съответната сфера. Услугата по семейно консултиране следва да бъде предоставяна като независима дейност. Служителите, които поемат тази отговорност, обикновено са опитни социални работници с образование в сферата на човешките взаимоотношения. Общината поема отговорност за това семейното консултиране да бъде достъпно за всички, които потърсят помощ. Много общини имат свои собствени центрове, а други организират услугите си заедно с други общини. Все по-често общините възлагат извършването на тези услуги на външни доставчици. Всяка община има право да определя цени за предоставянето на услугите по семейно консултиране.

Тук е важно да се обърне внимание и на услугата по провеждане на дискусии за сътрудничество. По същество тя най-много се доближава до медиацията, тъй като се изразява в това родителите, с помощта на експертни насоки, да се опитат да постигнат общо решение на проблеми, свързани с попечителство, местоживеене и общуване с детето/децата. Целта на дискусиите е да се постигнат решения в консенсус. Дори и тази цел да не бъде постигната, чрез тези обсъждания родителите започват да разбират повече за гледните си точки и се научават да се справят с конфликтите си по начин, който е възможно най-щадящ за детето/децата. Общините са задължени да предоставят услуга по провеждане на дискусии. Съответно родители, които изпитват проблеми, свързани с попечителство, местоживеене или осъществяване на контакт, и които имат желание да се опитат да постигнат съвместно решение с помощта на такива дискусии, могат да се обърнат към общинската администрация. В случай, че бъде заведено съдебно дело с предмет попечителство, местоживеене или осъществяване на контакт, съответната съдебна институция може да поеме инициативата за провеждане на дискусии за сътрудничество. За провеждането на дискусии за сътрудничество не се заплаща такса.

Предоставянето на социални услуги включва и специални задължения, фокусирани върху грижата за децата. Служителите изпълняват важна роля по отношение на местоживеенето на децата, попечителството им, както и осъществяването на връзка с тях, като често пъти съдействат с разрешаването на конфликти чрез рефериране към дискусии за сътрудничество³⁴.

³⁴ Информацията е взета от материали, публикувани от шведското Министерство на правосъдието

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ПРОМЕНИ

Като основен общ елемент в извлечените чуждестранни практики се откроява наличието на дългосрочни и консистентни действия, насочени към подобряване на цялостната среда, в която децата израстват и се развиват като личности. Друга открояваща се характеристика е провеждането на мероприятия, които обединяват хора от определени райони с цел опознаване помежду им и поддържане на редовни социални контакти, в чийто контекст растат и децата. На база това с настоящото са изложени няколко конкретни предложения за промени в следните направления:

1. недостатъчно и неефективно извънсъдебно решаване на родителски конфликти;
2. непознаване на най-добрите интереси на детето в днешното разнообразие на семейни отношения;
3. нетолерантна обществена среда, увреждаща правата на семейства с уязвими групи.

Те отразяват различните сфери, в които е желателно да бъдат предприети действия с цел въвеждането на нови подходи за овластяване на уязвими групи с оглед постигането на най-добрия интерес на детето. Предложенията могат да бъдат систематизирани по следния начин:

I. Предложения, свързани с развитието на общността

Представените чуждестранни модели на социална интеграция са избрани именно заради своята доказана дългосрочна ефективност. Чрез тях се постига тази симбиоза между граждани, неправителствени организации и местна власт, която подпомага поддържането на благоприятна социална среда, от която неимоверно децата се нуждаят. Извънредната епидемична обстановка във връзка с Covid-19 постави множество прегради пред хората, но в същото време предлага и една специфична възможност за изграждане на доверие и сътрудничество в името на универсална кауза. В този смисъл, **изграждането на взаимоспомагателни мрежи** на ниво квартали и жилищни комплекси би намалило драстично риска от фактическо остракиране на уязвими групи хора, а оттам и до влошаване състоянието на децата, отглеждани от тези групи. Сътрудничеството с цел преодоляване на този риск води до възможност за преодоляване и на закостенели предразсъдъци. Участието на местната власт в такъв тип инициативи се изразява в координирането на подходящите лица, установяването на контакт и посредничество с оглед постигане на заложените цели, както и чрез включването в силна информационна кампания.

В подкрепа на настоящото предложение следва да се вземе предвид и да се направи аналогия с операция „Патронажна грижа +“³⁵, чрез която общините в България са подпомагани в борбата с разпространението на COVID. Чрез разширение на т. нар. „делегирани от държавата“ дейности живущите в съответните райони могат да установят лични контакти, с чиято помощ по-лесно биха преодолели дискриминационни предразсъдъци и негативно отношение, изградени единствено на базата на чужди мнения и насадена омраза. Респективно с настоящото се препоръчва продължаване на инициативите, подкрепящи материално и логистично лицата от уязвимите групи с цел обезпечаването на екзистенц минимум за задоволяване на базисните човешки потребности.

Друго предложение, попадащо в тази категория, произтича от доказали ефективността си практики, прилагани на територията на Швеция. Една от тях е отчитането на общинската власт в качеството ѝ на легитимиращ фактор при регулацията на отношенията между гражданите на съответния район. Гледано през призмата на семейните конфликти (вкл. тези в дадено домакинство) и стремежа към охраняване на най-добрия детски интерес, предлага се **изграждане и прилагане на общ модел за оценка на семейни казуси от страна на Центровете за обществена подкрепа**, работещи съвместно със съответната община. По този начин на експертите от тези центрове, които установят наличие на конфликтни отношения в

³⁵ <https://esf.bg/procedures/patronazhna-grizha/>

обкръжаващата детето среда, ще бъде предоставена възможност да реферират идентифицирания казус за разрешаване чрез извънсъдебните способности на алтернативното решаване на спорове (АРС). По този начин ще бъде подпомогнато и преодоляването на едно от основните препятствия пред по-широкото разпространение АРС сред домакинствата в България, а именно ниската информираност за предимствата на алтернативните методи при разрешаване на спорове, засягащи деца.

II. Предложения, свързани с промени в приложимата нормативна уредба

В хода на изследването бяха установени сериозни пропуски в правната рамка, уреждаща взаимоотношенията между членовете на дадено домакинство и детето/децата, отглеждани в него. Поради това и нормативните изменения, които следва да бъдат предприети, с цел обезпечаване интереса на децата в случаите, когато това не е предвидено в закона, са:

- i. **Въвеждането на оборимата презумпция, че втори родител на детето се явява партньорът**, с който майката/ главният осиновител се намират в съвместно фактическо съжителство за периода от 300 дни преди раждането без значение на неговия пол;
- ii. **Разширяване понятието за „семейно жилище“** като такова обхващащо и съвместно обитаваното жилище от лицата във фактическо съжителство и ЛГБТИ двойките;
- iii. **При осиновяване на дете от ЛГБТИ семейство за негови родители да бъдат вписвани и двамата партньори;**
- iv. **Предоставяне на закрила при домашно насилие** между ЛГБТИ партньори и децата, живеещи в такива партньорства;
- v. **Въвеждането на режим на имуществени отношения** между лицата, намираща се във фактическо съжителство, включително и еднополовите двойки;
- vi. **Приемането на единна методология за обследване на най-добрия интерес на детето**, която да бъде приложима в различните видове производства, занимаващи се с тази проблематика;
- vii. **Въвеждането на възможност съдиите да могат да задължават страните по дела, касаещи деца и техните интереси, да посещават терапия и/или други форми на психологическо консултиране в случаите на изострени прояви на конфликтност.**

III. Предложения за задължителна първа информационна медиационна среща по съдебно отнесени родителски конфликти

На база на изследванията проведени по Дейност 1 и наличните добри чуждестранни практики се отправя предложение за приемане на задължителност на провеждането на първа информационна медиационна среща по всички родителски конфликти преди тяхното съдебно разглеждане. За целта се предлага преди първото по делото заседание по всички дела по Семейния кодекс, касаещи деца, да бъде провеждана една задължителна среща на медиатор със страните с цел запознанство с принципите на медиацията без родителите да са задължени да постигнат или приемат едно или друго решение по спора си. За да бъде успешна подобна инициатива обаче следва да бъде прието, че не провеждането на такава среща би имала за своя неблагоприятна последица недопустимост на последващото съдебно производство или възлагането на разноските в ущърб на не участвалата страна. Всичко това има за цел стимулирането на страните действително да се обърнат към медиацията в търсене на решение, отразяващо най-добрия интерес на тяхното дете.

IV. Предложения, свързани с повишаване на институционалния капацитет за работа с родителски конфликти – специализирани обучения за съдии, адвокати, медиатори, социални работници

Една от основните теми, която бе идентифицирана като проблематична от родителите, интервюирани в хода на проекта, бе липсата на комуникация между отделните звена в сферата на детска закрила и недостатъчния капацитет на човешки ресурси, който да позволи цялостно, пълно и задълбочено изследване на детския интерес. Поради това и изкрystalизира необходимостта от повишаване на разбирането за влиянието, което даден конфликт има върху детето, у всички експерти, работещи в сферата на подобни конфликти. Тук на първо място следва да бъдат посочени адвокатите, които най-често са онези специалисти, стоящи на входа на всеки спор и с които родителите първи комуникират относно предприемането на стъпи в окончателно администриране на родителските си отношения. Именно тяхното отношение и отчитане на детския интерес в разразяващ се конфликт между родителите може да повлияе и върху информацията, която последните подават на своите клиенти и от друга страна – на насочването им към алтернативни форми за намиране на решения. Адвокатът, бидейки онова трето, доверено лице на една от страните по спора, има в правомощията си и от позицията си на професионалист серия от способности, с които може да въздейства на своя доверител в обследването на цялата палитра от потенциални решения на даден конфликт и едва след

достигането на едно по-цялостно и задълбочено разбиране на позитивите, които тя носи, предприемането на последващи действия.

На следващо място, подлежи на допълнително подобряване системата на обучения на съдии с оглед участието им по съдебни дела, включващи родителски конфликти. Понастоящем системата за насочване на подобни казуси към извънсъдебното им решаване посредством медиация е изцяло базирана на правната рамка на ГПК, който предвижда като задължение на съдията да напъти страните към способ за доброволно уреждане на спора. Независимо от предвиденото нормативно насочване към медиация, най-малко 2 пъти в хода на процеса, доста често това нормативно решение на практика остава без да е изпълнено със смисъл и съдържание. Предвид обтегнатите отношения между страните пък простото насочване към медиация рядко може без предварителна подготовка да даде практически резултат. Поради това се очертава и необходимостта от организиране на допълнителна експертна подготовка, насочена конкретно към съдиите от брачните колегии в съдилищата или гледащи подобни дела. Последната би имала за резултат по-точното идентифициране на случаите, подходящи за медиация, отделянето им от казуси, при които се наблюдава домашно насилие и препращането им към съответното извънсъдебно производство, благоприятстващо решението им. Всичко това следва да бъде съчетано и с повишаване на разбирането за афекта, който родителския конфликт има върху детската психика, повишеното разбиране за начина на оценка и обследване на най-добрия интерес на детето, ведно със съчетаването на по-висока критичност спрямо представените по делата различни доказателства от страните.

От своя страна проучените мнения на родители, преминали през процедура по медиация идентифицират и нуждата от паралелно провеждане на допълнително обучение на медиаторите, работещи с родителски конфликти. Последното е пряка последица и от факта, че понастоящем не е налице изискване за допълнително или надграждащо обучение за медиаторите, поемащи спорове във връзка с упражняване на родителски права. Това, съчетано и с липсата на образователен ценз, поставя лицата, практикуващи семейна медиация, в една ситуация на своеобразен вакуум откъм познание и опитност. Понастоящем не съществуват и задължителни изисквания относно специализацията и сферата, която медиаторите избират за своята работа. Напротив – де факто с преминаването на едно сертифициращо обучение по обща медиация дадено лице може да поема казуси както в сфера търговска, така и сфера семейна и всяка друга медиация. Не е налице и последващ контрол по качеството относно извършваната медиационна дейност от медиаторите, поемащи дела, както и задължение същите да преминават през регулярни курсове за повишаване на квалификацията си. Подобен либерален подход в регулацията на професията медиатор може да се яви пречка пред създаването на доверие в цялостния процес. Последното се дължи на факта, че за да бъде успешно намерено извънсъдебно решение на родителски конфликт, много често е необходимо самите медиатори,

включени в процеса, да са добре подготвени и с цялостно и пълно разбиране за детския интерес и специфичните негови измерения, които следва да бъдат покрити от страните. В обобщение, настоящият анализ установи необходимостта от допълнителни обучения за различните експерти, съдействащи на родители за намиране на решения по конфликтните им точки относно общите им деца. Последното ще има за цел повишаване на експертния подход и пренасочването на дадени казуси към извънсъдебното им решаване, което при определени обстоятелства би било благоприятно с цел постигане на най-добрия интерес на детето. Паралелно с това, подобни обучения биха позволили да се постигне едно своеобразно полагане на интердисциплинарния подход към решаване на родителски конфликти, при който юридическите постулати биват съчетавани със задълбочено познание и разбиране на чисто психологичните реалии, неизбежна част от разрешаването на спор относно упражняване на родителски права. Разбирането е, че в дългосрочен план последното би довело до подобряването на ефективността на решаване на родителски конфликти.

V. Предложения за създаване на информационни сесии за родители в спор за упражняване на родителските си права

На база емпирично събраните данни бе установена острата нужда за повече информираност и материали, достъпни за родителите, преминаващи през решаване на конфликт и тяхната оценка за възможни извънсъдебни варианти за намиране на решение по дадени въпроси. Сред идентифицираните сфери бе и необходимостта от повишаване на познанието за последствията от родителския конфликт върху детето – било като поведение, емоции, представа за себе си, социални отношения, представяне в училище, постижения и други. Бе установена липсата на целенасочена политика по повишаване информираност на участващите в даден конфликт родители относно отражението на поведението им върху децата и посрещането на специфичните нужди и потребности, които децата им биха имали. Придобиването на знания и умения в тази насока, ведно с подобряване на осведомеността относно цялата палитра от извънсъдебни способности за намиране на решение на родителски проблеми, се отчита като положителна стъпка в насока на извънсъдебно администриране на семейните спорове. Тук следва да бъде направено отграничението, че необходимостта от повишаване на информираността и капацитета за преодоляване на родителски спорове не е равна на обучение по родителство или каквато и да е друга форма на повишаване на родителския капацитет. Напротив предложените обучителни сесии / информационни материали не съставляват никаква новост, непозната на други правни системи. Същите са добре интегрирани и широко разпространени в редица държави сред които САЩ, Великобритания, Нова Зеландия, Австралия и други. В дискурса на изложените информационните материали ще предоставят информация за различните характеристики и особености, които предпоставят различен поведенчески и емоционален тип отговор от детето в зависимост от индивидуалните му характеристики, възраст и изграден капацитет за справяне. В редица случаи получаването на информация по

този начин не е достатъчно само по себе си, а съгласно процесуалните правила на дадени юрисдикции родителите следва задължително да посетят подобно обучение в рамките и като част от процеса по съдебно администриране на спор относно упражняването на родителските си права. Единствено последното се счита да предоставя необходимата осъзнатост на родителите за афекта, който съдебната процедура би имала за тяхното дете/деца, и за различните способности, които могат да им съдействат за намирането на решение по техния спор. Подобна добра практика, задълбочено изучена и представена в доклада по-горе, се откроява и като допълнителен способ, чрез който може да се увеличи познанието за същността и дългосрочния афект на проблемите между родителите върху сформиращата се детска личност. Редом с това информационните материали биха включвали и различните подходящи начини за намеса, планиране на процеса за родителска грижа с оглед изменената ситуация между родителите и предлагането на поредица от логични стъпки за изграждане на една стабилна и подкрепяща детето среда. Всичко това в съвкупност ще съдейства за цялостната подготовка на родителите за участието им в процедура по медиация относно разминаващите се възгледи относно общото дете. Последното цели да подпомогне готовността на страните за намиране на решение в хода на процедура по медиация, както и да съдейства в изграждането на коректни очаквания относно процеса и възможностите, които последния позволява. Така на практика посредством интеграцията на една предварителна фаза в процеса по медиация ще се обезпечи създаването на повишена сетивност у участниците в процедурата по медиация относно конкретните нужди и интереси на детето, афектирано от родителския конфликт. Паралелно на това, информационните сесии ще служат за създаване на една изолирана и емоционално незаредена, до степен на възможност, среда, в която всеки от родителите ще може да получи обективно представяне на възможностите, които са налични за преодоляване на конфликта. За целта именно и се предвижда двойките родители да бъдат разделяни в различни групи за информиране / обучение, в които другият родител не участва. От своя страна така предложената структура на предварителна информационна сесия ще позволи обособяването на родителите по групи, явяващи се своеобразни групи за подкрепа, които да обезпечат именно онази нужда от психологично съдействие в спецификата на родителския конфликт и неговите особености. Участието в обучението ще предоставя възможността и посредством личните преживявания да бъдат осмислени дадени ценности, начина, по който последните мотивират определено поведение и осмислянето на конфликта като възможност за подобряване на отношенията с детето.

Редом с нея се препоръчва въвеждането на законовата възможност страните по съдебни производства, касаещи интересите на деца, да могат да бъдат задължавани да преминават през различни форми на терапия или психологическо консултиране. Последното се явява доразвитие на идеята за провеждане на горепосочените информационни сесии при особено тежките случаи, при които еднократната информационна сесия не би имала какъвто и да е ефект,

а се наблюдава остра нужда от специализирана продължителна работа с всеки от родителите, на база на която да бъде потърсен в по-дългосрочен план най-добрия интерес на общото им дете.

VI. Въвеждане на единен стандарт в образователната система за работа с деца и родители, преминаващи през развод

На следващо място се предлага въвеждането на единни практики и подходи за подкрепа, прилагани спрямо родителите, преминаващи през развод или намиращи се в състояние на спор относно упражняване на родителските си права. Препоръчително е да бъдат обмислени и стандарти за провеждане на информационни кампании, специално адресиращи родители, преминаващи през процедура на раздяла без оглед тяхната принадлежност към една или друга уязвима група. Цел на последните би било повишаване на потенциала за преодоляване на конфликти в най-интимната сфера, ведно с увеличаване на родителския капацитет и способността за неагресивна комуникация с другия родител относно споделената грижа за общото дете. Паралелно с това, подобни образователни материали, кампании, уъркшопи и обучения биха установили и дали за пример добри модели за поддържане на паралелни

здравословни отношения на детето с двамата родители, в най-висша степен позволяващи поддържането на работещи отношения с детето при отчитане на неговия най-добър интерес. По същността си именно посредством подобен подход ще може да се съдейства за повишаване родителското разбиране за възприятието, което детето им има относно конфликта между родителите, методите и изградените механизми у децата за справяне с напрежението и преодоляване на конфликта, възприятието на детето относно съюза и емоционалната достъпност с всеки от родителите. Всичко това е в пряка причинно-следствена връзка с чувството за сигурност у детето, за което процесът на трансформация в семейството е свързан със засилено усещане за уязвимост и загуба на чувството за безопасност, с която семейната среда е изначално е асоциирана. Въвеждайки единен модел за овластяване на родителите посредством подобряване на вътрешното разбиране за конкретните нужди на общото дете и изграждането на конкретните способности, посредством които последните могат да бъдат задоволени, се цели постигане на дългосрочно изграждане на едни работещи отношения на родителство, в каквито до този момент родителите в по-голяма част от случаите, родителите не са били предвид емоционалния заряд на отношенията си един към друг. Последното се стреми да изгради емоционално налични родители, със завишена чувствителност, настроени към нуждите и психическото състояние на детето, със засилена активност в отношенията с детето, подпомагайки го в усвояването на житейски умения и ефективни средства за справяне с емоционални състояния, като например състояния на гняв, тъга, комуникационни дефицити. Паралелно с това, цитираните кампании се препоръчва да съдържат в себе си материали специално подбрани и таргетиращи различните уязвими групи и специфичните добри практики, приложими за целта.

VII. Повишаване ролята и „гласа“ на детето в процедурите за решаване на родителски конфликти

Един от обследваните варианти за преодоляване на идентифицираните проблеми в решаване на родителските конфликти в разнообразните семейства и връщане на фокуса върху най-добрия интерес на детето е посредством повишаване „чуваемостта“ на неговия глас. За целта се предлагат два подхода:

- i. посредством засилване ролята и активността на самия медиатор, превръщайки го в своеобразен проводник на детския интерес и негов охранител; или
- ii. посредством включването на детето в процеса по медиация в индивидуални срещи, в рамките на които се спазва конфиденциалността, неутралността и безпристрастността спрямо него.

Всичко това има за свое призвание да бъде дадена роля и глас на детето в процеса по медиация с цел постигането на родителски отношения, които в най-висша степен да благоприятстват

стабилната среда, предоставена на детето. Чуждестранният опит в тази насока води до затвърждаването на позицията че в процеса по медиация детето следва да бъде включвано при съблюдаване на неговата възраст, емоционална устойчивост и зрялост. Всичко това в дългосрочен план би довело до по-малък брой последващи съдебни производства относно родителски конфликти и съставлява обосновка на настоящото предложение. Паралелно с това, медиационната процедура, която е била проведена с участието на децата, се определя от родителите като „отваряща очите“, „създаваща равнопоставеност между родителите“, „предоставяща възможност да бъде чуто мнението на детето“.

VIII. Приемането на единна методология за предварителна оценка на евентуалните форми на домашно насилие

Евентуалното преминаване към задължителна съдебна медиация по спорове по Семейния кодекс, както се предлага с настоящото, поставя необходимостта от приемането на единна методология за предварителна оценка на евентуалните форми на домашно насилие. С оглед на това е препоръчително да бъде приета скала, която да изследва нивата на риск от домашно насилие и в случай, че същите не са прекомерно високи да бъде обезпечавано провеждането както на медиация, така и на редица възстановителни практики.

IX. Интегриране на възстановителни подходи за случаите на домашно насилие в семейства с деца

Доразвивайки предложението по т. XIII по-горе и в случаите когато нивата на риск от домашно насилие не са прекомерно високи, се предлага въвеждането на различни възстановителни практики от типа на конференциите „лице в лице“ между жертва и правонарушител (VOC), Фамилни групови конференции (FGC) и Кръгът (Circle approach). Посредством последните се цели поправянето на вредата, причинена както на жертвата, така и на общността (в това число и на децата, отглеждани в подобна динамика), и тяхното преобразяване. Всичко това се предлага в контекста на необходимостта от справяне с травмите, които неминуемо следват от всяка форма на домашно насилие без значение вида семейство, в която то се случва.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основното заключение, което може да бъде направено на база проведеното изследване е, че понастоящем в страната са налице недостатъчно като бройка и ефективност процедури по извънсъдебно решаване на родителски конфликти, които не отразяват в пълнота най-добрия интерес на детето и се осъществяват в контекста на една нетолерантна обществена среда, увреждаща правата на семействата и уязвимите групи. Предвид това са отразени редица промени, които е препоръчително да бъдат осъществени както в приложимата нормативна рамка, така и в налагането на единни холистични подходи при решаването на родителски конфликти в най-широк контекст. На база на това се потвърждава изложената работна хипотеза за необходимостта от изграждането и пилотирането на специализиран център за извънсъдебно решаване на семейни конфликти, който да интегрира в себе си мултидисциплинарни подходи за преодоляване на кризисните ситуации, през които преминава модерното семейство. Всичко това, съчетано със заостреното внимание върху уязвимите групи и техните права, ще има за всеобхватна цел постигането на действителния най-добър интерес на детето, което също така е положено в един изцяло нов контекст.

Проектът ACF 913 "Деца на фокус в разнообразните семейства" се изпълнява с финансова подкрепа в размер на 50 232 EUR, предоставена от Исландия, Лихтенщайн и Норвегия по ФМ на ЕИП. Основната му цел е изграждане на Център за алтернативно решаване на семейни конфликти (ЦАРСК), интегриращ достиженията на трансформиращата медиация, психологията, детското развитие и предоставящ ежедневна онлайн и офлайн подкрепа за родители, вкл. и родители от уязвими групи. Настоящият Доклад е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на ЕИП. Цялата отговорност за съдържанието на Доклада се носи от ИМЕУС и при никакви обстоятелства не може да се приема, че отразява официалното становище на Финансовия механизъм на ЕИП и Оператора на Фонд Активни граждани България -

www.activecitizensfund.bg